WSTĘP

Temat III Białostockiej Debaty: Uczyć, Wychowywać, Oceniać – to wielokulturowość. *Jest to zagadnienie złożone. Można na nie spojrzeć z perspektywy historycznej, socjologicznej, psychologicznej i innych.*

O wielokulturowości mówi się ostatnio dużo. To dobrze. Jednak, aby nie stała się jedynie elementem komercji, nie kojarzyła się z cepelią, nie była pozornym dowodem na nowoczesność, otwartość społeczeństwa – musi być dobrze pojmowana. Białystok aspiruje do miana miasta wielokulturowego – więc warto rozumieć istotę współistnienia i dialogu międzykulturowego. Refleksja jest szczególnie istotna, jeśli wielokulturowość czynimy przedmiotem edukacji.

Zatem konieczne jest postawienie pytań:

1. ***Jak rozumieć termin wielokulturowość? Jaką definicję przyjąć?***
2. ***Czy Białystok i Podlasie – to teren wielokulturowy? Czy Białystok i Podlasie - to jedynie teren zróżnicowany kulturowo? To kieruje uwagę na zagadnienie wielokulturowości regionu dawniej i dzisiaj, w tym - na dzieje wielokulturowości samego miasta Białegostoku.***
3. ***Jakie wyzwania, problemy, zagrożenia niesie ze sobą wielokulturowość? Czy jest bogactwem, szansą, wartością?***
   Poza tym:
4. ***Jak przygotować młodzież do rozumienia, funkcjonowania w społeczeństwie wielokulturowym, obcowania z innymi kulturami?***
5. ***Jak przekazywać solidną wiedzę na temat danej kultury? I jaką edukację projektujemy - wielokulturową czy międzykulturową?***
6. ***Jak włączyć treści wielokulturowe w proces dydaktyczno – wychowawczy?***
7. ***Jak kształtować oprócz tolerancji, postawy otwartości, zrozumienia i szacunku, wobec tradycji, obyczajów, kultury innych? Jak budzić autentyczne zaciekawienie?***
8. ***I wreszcie: Czy umiemy czerpać z różnorodności kultury Podlasia (tej dawnej i tej obecnej), uczyć się od siebie i o sobie nawzajem?***
9. ***Zwracają także uwagę zagadnienia: tożsamości kulturowej, integracji, akulturacji, asymilacji, ale także: izolacji, segregacji, dyskryminacji, nietolerancji, ksenofobii.***

Mam nadzieję, że Debata pozwoliła udzielić odpowiedzi przynajmniej na niektóre z tych pytań, wzbudzić refleksje. Ważne jest, abyśmy przyjęli postawę otwartą, szukali prawdziwych odpowiedzi i rozwiązań – nawet jeśli są trudne.

*Przypomnę, że **cele tego przedsięwzięcia są następujące:***

1) *spojrzenie z różnych punktów widzenia na wybrane zagadnienie,*
2) *wymiana doświadczeń, opinii, poglądów, pomysłów,*
3) *wspólne wypracowanie rozwiązań metodycznych użytecznych w pracy nauczyciela,*
4) *rozwój szkoły, nauczycieli i uczniów,*
5) *integracja środowisk oświatowych.*

Liczę więc - jak co roku – na efekty koncepcyjne, intelektualne i praktyczne.

W rozważaniach na temat wielokulturowości pomogli nasi szanowni goście.

Pierwszy wykład: ,, Województwo białostockie 1918 – 45 – mozaika narodowa, wzajemne relacje'' wygłosił doktor Jan Jerzy Milewski z Instytutu Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku.

Doktor Dorota Misiejuk z Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku poruszyła temat wyzwań tożsamości kulturowej w warunkach wielokulturowości.

O wpływie wielu kultur na kuchnię naszego regionu opowiedziała uczennica Zespołu Szkół Gastronomicznych Renata Kietlińska, która przygotowała prezentację pod opieką Pani Joanny Gudowskiej. Zgromadzeni słuchacze mogli też spróbować specjałów kulinarnych Podlasia.

Występ wokalny zespołu muzycznego ,,Tercet rodzinny z Makówki'' był dowodem na to, że wielokulturowość w naszym regionie ma nie tylko wymiar teoretyczny.

Patronat finansowy objęło wydawnictwo oświatowe Nowa Era. Przedstawiciele Wydawnictwa zaprezentowali nowości wydawnicze oraz zaproponowali podczas warsztatów sposoby wykorzystania w edukacji projektu jako metody nauczania.

Zajęcia warsztatowe przygotowali i prowadzili doradcy Miejskiego Ośrodka Doradztwa Metodycznego w Białymstoku: Katarzyna Fliszkiewicz, Mirosława Pietkiewicz, Urszula Zagan, Jan Dworakowski oraz Pani Joanna Seredyńska – nauczycielka historii z ZSTiO w Białymstoku.

Niniejsza publikacja jest podsumowaniem dorobku III Białostockiej Debaty: Uczyć, Wychowywać, Oceniać – Wielokulturowość.

Katarzyna Fliszkiewicz
doradca metodyczny
MODM w Białymstoku

SZCZEGÓŁOWY PROGRAM III BIAŁOSTOCKIEJ DEBATY: UCZYĆ, WYCHOWYWAĆ, OCENIAĆ - WIELOKULTUROWOŚĆ

I część 10:00 – 14:30

1. **Otwarcie debaty, powitanie gości, przedstawienie idei, celów i przewidywanych efektów spotkania.**
2. **Wykłady:**
   - dr Jan Jerzy Milewski Instytut Historii i Nauk Politycznych UwB, IPN w Białymstoku –*Województwo białostockie 1918-45 – mozaika narodowa, wzajemne relacje*,
   - dr Dorota Misiejuk Wydział Pedagogiki i Psychologii UwB – *Wyzwania tożsamości kulturowej w warunkach wielokulturowości.*

3. **Niespodzianka dla uczestników Debaty:**
   - prezentacja przygotowana pod opieką Pani Joanny Gudowskiej przez Renatę Kietlińską - uczennicę Zespołu Szkół Gastronomicznych w Białymstoku - *Wielokulturowość w kuchni Podlasia,*
   - degustacja potraw wielokulturowej kuchni Podlasia,
   - występ zespołu regionalnego *Tercet Rodzinny z Makówki.*

4. **Przerwa na kawę, herbatę, ciasteczka. Prezentacja oferty wydawnictwa oświatowego Nowa Era.**

II część 14:30 – 17:30

5. **Zajęcia warsztatowe w trzech równoległych grupach:**
   - I grupa - warsztaty metodyczne dla nauczycieli języka polskiego: doradca metodyczny Katarzyna Fliszkiewicz – *Wielokulturowość – bogactwo sztuki i literatury*,
   - II grupa - warsztaty metodyczne dla nauczycieli historii i wos: doradca metodyczny Jan Dworakowski i Joanna Seredyńska – nauczyciel historii w ZSOiT – *Elementy metody projektu w realizacji problematyki wielokulturowości na lekcjach historii i wiedzy o społeczeństwie*,
   - III grupa - warsztaty metodyczne dla wszystkich pozostałych nauczycieli – wychowawców klas: doradcy metodyczni Mirosława Pietkiewicz i Urszula Zagan – *Podlasie mozaiką kulturową i religijną.*

Opracowanie:
doradca metodyczny Jan Dworakowski
doradca metodyczny Katarzyna Fliszkiewicz
doradca metodyczny Mirosława Pietkiewicz
doradca metodyczny Urszula Zagan

WYKŁAD

Dorota Misiejuk,
Katedra Edukacji Międzykulturowej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii,
Uniwersytet w Białymstoku

Tożsamość kulturowa w warunkach wielokulturowości pogranicza. Uwagi na pograniczu teorii i metodyki.

Wielokulturowość czy transkulturowość pogranicza?

Wielokulturowość Podlasia we współczesnym opisie rzeczywistości wydaje się być znakiem sygnifikującym region, w którym żyjemy. Jest na etykietach i tytułach wielu regionalnych produktów i wydarzeń społecznych czy kulturalnych. Co jest treścią znaku, używanego z takim rozmachem? Czy aby na pewno wielokulturowość w jej tradycyjnym rozumieniu jest przydatna nauczycielom i wychowawcom, oraz oczywiście instytucjom, do spełniania swego obowiązku wspomagania wychowanka w procesie konstruowania tożsamości kulturowej?

Zgodnie z powszechnie akceptowaną definicją pojęcie wielokulturowości zakłada harmonijne współistnienie w danym społeczeństwie różniących się od siebie grup kulturowych czy etnicznych[1], przy czym przez „społeczeństwo" należy tu rozumieć zbiorowość zorganizowaną w formę politycznej jednostki terytorialnej, gdzie najczęściej mamy na myśli państwo, a tożsamością indywidualną jest obywatel. Wielokulturowość, jako model społecznego współegzystowania kultur skoncentrowany jest, więc na rysowaniu granic i odrębności między kulturami. Paradoksalnie podkreśla odrębności i różnice kulturowe grup etnicznych, pomijając drugą część definicji, która mówi o (wspólnym) społeczeństwie. W ten sposób wyraźnie rysuje się, w praktyce życia społecznego, współzależność: większość/ mniejszość etniczna. W założeniu takiego modelu leży przekonanie o legitymizacji kultury większości, jako rezerwuaru układu wartości, których nośnikiem jest dziedzictwo kulturowe większościowej grupy etnicznej, a życie społeczne zorganizowane jest wokół tradycji grupy większościowej. Często w takim społeczeństwie, jako efekt, obserwujemy instytucjonalną marginalizację (izolację społeczną) etnicznych grup mniejszościowych. Społeczeństwo wielokulturowe, zgodnie z modelem pluralizmu kulturowego, według którego grupy narodowe i etniczne mają pełne prawo i jednakowe możliwości podtrzymywania i rozwoju swych kultur, działa na rzecz odrębności dziedzictwa kulturowego i tradycji, a w konsekwencji buduje odrębne grupy interesu społecznego. Model ten, bowiem zakłada stworzenie takich warunków politycznych i prawnych, które pozwoliłyby nie tylko na podtrzymanie odrębności kulturowych, ale również na ich rozwój. Przyjmuje się tu założenie, że pomiędzy jednostkami i grupami istnieją pewne stałe granice, definiujące ludzi, jako

[1] Zob. Ellis Cashmore (with Michael Banton, James Jennings, Barry Troyna, Pierre L. van den Berghe), *Dictionary of Race and Ethnic Relations*, third ed., London and New York, Routledge, 1994, p. 216-217. Autor hasla: Roy Todd. Nikitorowicz J., Edukacja regionalna i międzykulturowa; Sobeki M.,Kultura symboliczna a tożsamość: studium tozsamości kulturowej Polaków na Grodzieńszczyźnie z perspektywy edukacji miedzykulturowej. Białystok 2007.

przynależących do konkretnych grup etnicznych czy narodowych, co prowadzi do akceptacji zamykania się ludzi w obrębie tych odziedziczonych i spetryfikowanych granic. Model ten, zatem, nie dostrzega nie tylko zmian będących skutkiem wielowiekowego i wielokierunkowego procesu asymilacji, a przede wszystkim wymiany kulturowej w procesie wielowiekowych kontaktów interpersonalnych, (co jest cechą pogranicza) oraz przekształceń, które polegały na tworzeniu nowych kombinacji kulturowych, przejmowaniu przez jedne grupy kultur innych grup, czy tworzeniu kultur synkretycznych lub „mozaikowych".

Wielokulturowość, jako pedagogiczny program współegzystowania kultur w sytuacji pogranicza wydaje się być raczej stwarzaniem sytuacji konkurencyjności kultur. W strukturze edukacyjnej pojawia się kilka trajektorii przekazu dziedzictwa: kultury większościowej – dla wszystkich uczniów – obywateli (w sensie społeczeństwa regionu); oraz kultury mniejszościowej – dla zdeklarowanych członków wspólnot mniejszości narodowej (szkoły dla mniejszości narodowej lub lekcje języka mniejszości narodowych). Dochodzi do segregacji uczniów - obywateli, na tych którzy reprodukują „powszechną" (normalną i oczywistą) kulturę i tych, którzy w efekcie procesów emancypacji kultur mniejszościowych, oprócz normalnej uczą się mniejszościowej? Taka organizacja przekazu kultury i transferu tożsamości kulturowej jest najpowszechniejsza w Europie, można by powiedzieć – standardowa, ale czy buduje społeczeństwo wielokulturowe, czy raczej namawia do „siłowania się" tożsamości większościowej i mniejszościowej? Jaki jest status społeczny mniejszościowej kultury w regionie? Kim jest w sensie statusu społecznego, jest uczeń uczestniczący w obu systemach edukacyjnych? Czy jest raczej obcym, egzotycznym (dla większości) przedstawicielem Białorusinów, Ukraińców czy Prawosławnych, Tatarów, Cyganów itd., czy kolegą, koleżanką, który czuje się dziedzicem spuścizny kulturowej regionu, zapisanej w odmiennym kluczu znaczeń (kultury etnicznej, wyznaniowej czy narodowej)? Twierdzę, że istniejący w strukturze edukacji system transferu kultury działa na rzecz egotycyzacji kultury mniejszościowej i zamiast efektu szacunku i wzajemnego zrozumienia, prowadzi do konkurowania tradycji, a także staje się zarzewiem konfliktów społecznych w instytucjach edukacyjnych. Przyjmijmy, więc, że statyczna koncepcja „wielokulturowości współistnienia" zastąpiona być może dynamiczną propozycją „wielokulturowości przenikania". We współczesnej literaturze rzeczywistość ta jest sygnifikowana pojęciem transkulturowości. Przypominając, że pogranicze charakteryzuje się przede wszystkim jakąś formą wymiany międzykulturowej i wzajemnego uczenia się od siebie[2], a dziedzictwo kulturowe wielu kultur jest obecne na określonym terytorium, pozostaje kwestia obecności i dowartościowania społecznego tradycji mniejszościowych w życiu społecznym ludzi na pograniczu. Chodzi tutaj o takie rozwiązania strategiczno – strukturalne, które zniosłyby niezdrową konkurencję kultur, a jednostki swoje odmienności kulturowe traktowałyby jako wybór z przebogatej kulturowej oferty pogranicza, a nie jako stratyfikującą społecznie klasyfikację. Owa stratyfikacja społeczna przenoszona jest głównie przez stereotypy grupowe np. Żyda, który „musi" zajmować się handlem, a prawosławny „musi" pochodzić ze wsi i być admiratorem ludowego tańca i śpiewu, czy osoba w sferze publicznej posługująca się dialektem „musi" nie mieć wyższego wykształcenia. W stereotypie

[2] Zob. Nikitorowicz J., Edukacja regionalna I międzykulturowa. Warszawa 2009. SS.129-133

tym, awans społeczny jednostki i jej status uzależnia się od przekazu „właściwej" tożsamości kulturowej. Jednostka, aby mieć udział w społecznym życiu musi prezentować postawy adekwatnie do obowiązującej (większościowej) tradycji, interpretować symbole kulturowe zgodnie z założoną ideologią. Odmienne postawy wobec tradycji są marginalizowane na szereg sposobów. Dobrą, wydaje się, ilustracją tego procesu jest analiza tożsamości pogranicza -„tutejsi"-. Ta kategoria odnosiła się do ludzi wyznania prawosławnego, którzy na co dzień używali dialektów języka białoruskiego lub ukraińskiego a jednak nie deklarowali jako swojej tożsamości narodowej odpowiednio białoruskiej czy ukraińskiej. Z perspektywy naszych rozważań, ta kategoria tożsamości grupowej jest efektem procesu kulturowego – marginalizacji dziedzictwa wschodniosłowiańskiego. Na Podlasiu, „tutejsi" w studiach społecznych pojawili się w statystykach carskich w 1798 roku czy tez w statystykach polskich z okresu międzywojennego w Polsce 1919,1921, 1931. Historyk Timothy Snyder, tak analizuje to zagadnienie: „'Tutejszość' większości szlachty była często świadomym odrzuceniem ideologii, które nie pasowały do kształtu lokalnej rzeczywistości i tradycji. 'Tutejszość' chłopów była praktyczna odpowiedzią na skomplikowany model językowej asymilacji i dyplomatycznym sposobem uniknięcia stawania czy to po stronie polskojęzycznej szlachty, czy to rosyjskich urzędników carskich."[3]

Niemiecki filozof -Wolfgang Welsch[4] przekształca koncepcję wielokulturowości w koncepcję transkulturowości. Zrywa ona z separatystycznym, rywalizacyjnym pojmowaniem kultur, gdzie efektem społecznym jest zwykle zawłaszczanie dziedzictwa kulturowego i konflikt tradycji. W zamian propaguje model sieciowy, którego efektem jest społeczne przekonanie o nieustającej wymianie kulturowej, a tym samym dziedzictwo kulturowe (danej kultury) jest efektem wymiany i zapożyczeń. Konsekwencją procesów kulturowych, w opinii autora, jest hybrydyczny kształt tożsamości kulturowej. Należy podkreślić, co zauważa autor, że w koncepcji transkulturowości, hybrydyczny kształt tożsamości kulturowej, należy rozumieć, co najmniej na dwa sposoby: kosmopolitycznej tożsamości, nazywanej też globalną oraz tożsamości regionalnej, gdzie realizowana jest zasadniczo idea UNESCO „ myśl globalnie, działaj lokalnie" Tak pisze o tym Welsch: „Tożsamości transkulturowe niewątpliwie realizują się poprzez idee kosmopolityzmu, ale mają też swoją drugą stronę – lokalne osadzenie. Tożsamość transkulturowa generuje w sobie obie te realizacje. Oczywiście, współcześnie lokalny kontekst najczęściej oznacza etniczność czy społeczność, w której jednostka wyrastała. Ale nie musi tak być. Ludzie mogą dokonywać swoich własnych wyborów, zgodnie z ich osobistym kontekstem (doświadczeniem) kulturowym."[5]

Tożsamość kulturowa w wielokulturowym świecie

[3] Snyder T., Rekonstrukcja narodów. Polska, Ukraina, Litwa, Białoruś 1569-1999, s.54

[4] Welsch W., *Spaces of Culture: City, Nation, World*, ed. by Mike Featherstone and Scott Lash, London: Sage 1999, 194-213.

[5] Welsch W.,*Spaces of Culture: City, Nation, World*, ed. by Mike Featherstone and Scott Lash, London: Sage 1999, s. 212

Zagadnienie tożsamości kulturowej w zglobalizowanym świecie jest coraz poważniejszym wyzwaniem dla pedagogiki. Idee poszanowania odmienności, indywidualności, prawa człowieka i zachowanie pokoju na świecie, wyznacza nam (pedagogom: nauczycielom, wychowawcom, instruktorom itp.) zadania w zakresie treningu współegzystowania wielu kultur bez ich redukowania, oraz ich rangowania. Asymilacja – jako proces gdzie niezależnie od doświadczeń kulturowych jednostki i jej dziedzictwa kulturowego, jej świadomość kulturowa sprowadzana jest do utożsamiania się z kulturą większości - jest postrzegana jako proces zubażający ludzką egzystencję, wywołujący w jednostkach asymilowanych szereg problemów egzystencjalnych. Młodzież potrzebuje treningu świadomości KIM SĄ w sensie przynależności kulturowej. Potrzebuje umiejętności odzwierciedlania swoich doświadczeń kulturowych z perspektywy obiektywnej: historycznej i zmian społecznych. Odpowiedź na pytanie do jakiej wspólnoty odwołują się budując swój obraz dziedzica kultury, a tym samym pojęcie tożsamości kulturowej, nie daje się już dłużej zamykać w ramach jednoznacznych pojęć – nazw o arbitralnie ustalonej treści; chciało by się powiedzieć – stereotypowych propozycji pokolenia zstępującego ; np. jesteś katolikiem a więc jesteś Polakiem, czy: jesteśmy prawosławni a więc jesteśmy Białorusinami itp. Zrealizowanie tego postulatu wydaje się być wyzwaniem dla pedagogiki generalnie, a jej realizacje metodyczne – odległe.

Modele tożsamości kulturowej

Generalnie w naukach społecznych, mówimy o dwóch podejściach w konstruowaniu tożsamości kulturowej współcześnie. Jednym z nich jest modernistyczne podejście do kategorii tożsamości kulturowej – w polskiej socjologii reprezentowane przez prace Antoniny Kłoskowskiej. Opierając się na idei kultury , rozumianej jako sposób życia pewnego ludu , wytworów i praktyk społecznych, podzielanych ideałów, wartości i ustalonych norm, tożsamość kulturowa konstruowana jest przede wszystkim, w ramach organizacji politycznych – najczęściej państwa. W tym układzie, najpowszechniejszą formą kultury jest postać kultury nazywana narodową. Antonina Kłoskowska tak definiuje: „Tożsamość narodowa to zbiorowa samowiedza, jej samookreślenie, tworzenie własnego obrazu i cała zawartość, treść samowiedzy, a nie z zewnątrz konstruowany obraz charakteru narodu. Tożsamość narodowa wyrażana jest przez ogół tekstów kultury narodowej jej symboli i wartości składających się na uniwersum tej kultury, tworzących jej syntagmę, a zwłaszcza jej rdzeń kanoniczny.”[6] Antonina Kłoskowska oprócz tożsamości narodowej, definiuje też tożsamość etniczną: „Tożsamość etniczna grupy pozostające na peryferiach , nie zrywając jednak więzi ze współczesnym materialno – technicznym dorobkiem cywilizacji, wyróżnione na podstawie języka, podobieństwa cech fizycznych lub rasy, religii (wyznania) wspólnoty zwyczajów, przekonania o wspólnym pochodzeniu. Kolektywna tożsamość tak wyodrębnionej grupy…….”[7] Zestawienie tych dwóch definicji pokazuje nam, że opisywane tożsamości są rangowane, a tożsamość etniczna traktowana jest jako swoista podkategoria dla tożsamości narodowej – jej protoplasta.

[6] Kłoskowska A, Kultury narodowe u korzeni. Warszawa 2005

[7] Kłoskowska A., Kultury narodowe u korzeni. Warszawa 2005

Podejście postmodernistyczne, definiuje kulturę jako informację dostępną w „globalnym supermarkecie kultury". Kulturę utożsamia z procesem rynkowym. Tożsamość kulturowa jest efektem przekazu informacji, globalnie dostępnej. Jednostki indywidualnie dokonują kodowania, dekodowania , dowolnie nadają znaczenia. Proces interpretowania artefaktów kultury jest też poddawany interpretacjom indywidualnym. Efekt tych procesów - poczucie tożsamości jednostek – jest więc jakościowo odmienny, a pojęcie wspólnoty – mgliste.[8]. Podstawa tożsamości proponowanej przez rynek nie wiąże się z miejscem, oznacza przynależność do rynku w jego materialnej i kulturowej postaci.

Generalnie rzecz ujmując tożsamość kulturowa jest koncentrowaniem się nad odpowiedzią na pytanie: Kim jestem z punktu widzenia kultury? Lub też analizą tego: jak ludzie rozumieją, kim są z punktu widzenia kultury? Można tez postawić to pytanie w innej formie- adekwatnie do powyższych rozważań: ZA KOGO UWAZAMY SIĘ Z PUNKTU WIDZENIA KULTURY? Czy uważamy się przede wszystkim za członków danego społeczeństwa, którego sposób życia jest nam drogi i którego skłonni jesteśmy bronić? Czy też może czujemy się jedynie konsumentami kultury, kształtującymi swoje życie, wykorzystując zalewający nas strumień jej rozmaitych przejawów?

Tak postawione pytanie wydaje się być zasadnicze dla rozważań pedagogów. Społeczeństwa we współczesnym świecie są wielokulturowe, a tym samym utożsamiając społeczeństwo z kulturą narodową, w procesie edukacji, marginalizujemy inne niż większościowe tożsamości kulturowe. Ewokujemy procesy asymilacyjne. Jeżeli w procesie edukacji realizujemy ideę „konsumenta kultury" problemem edukacji staje się kreowanie wspólnoty a tożsamość kulturowa wychowanków narażona jest na „ życie w zawieszeniu". „Ja" kulturowe w tym układzie „składa się generalnie ze wspomnień o tym co było, oraz przewidywań tego co ma nastąpić. Tworzy się nieustannie za pomocą opowieści o sobie; żyje w świecie innych, zawsze obecnym w umyśle, lecz nigdy do końca przez owych innych nie zrozumianym."[9]

Kultura a wychowanie: edukacja kulturowa

Wydaje się, że w pedagogice potrzebujemy dyskusji o znaczeniu kultury w wychowaniu. Idzie jednak nie o jej atrybutywne (jak wychowywać człowieka kulturalnego, uczestniczącego w życiu kulturalnym i czerpiącego z tej przestrzeni wartości moralne swego istnienia) rozważania a spojrzenie dystrybutywne (jak wychowywać człowieka, który świadomie utożsamia się ze społecznością i na bazie tego procesu identyfikacji buduje etykę zachowań). Generalnie rzecz ujmując proces wychowania i edukacji nie może i nie powinien odbywać się w oderwaniu od kultury w jej dystrybutywnym rozumieniu. W tym bowiem ujęciu, w odróżnieniu od antropologicznego ujęcia kultury, kultura jest zawsze zlokalizowana w czasie i przestrzeni oraz zbiorowości społecznej. Nie istnieje jako twór sam w sobie – poza grupą społeczną. Innymi słowy mówiąc, kiedy mówimy o kulturze, zawsze mamy na

[8] Zob. Pedagogika. Red. Kwieciński Z., Śliwerski B., Tom 2. Artykuł Rubacha K., Nowe kategorie pojęciowe współczesnej teorii wychowania.

[9] Mathews G., Supermarket kultury. Tłum. E. Klekot. Warszawa 2005. S.29

myśli kulturę jakiejś określonej zbiorowości, która z jednej strony jest funkcją dziedziczenia - przekazu, a z drugiej jest dziełem ludzi – efektem komunikowania się pokolenia „aktualnego". Jak pisze bowiem Wolfgang Brezinka w swojej pracy: „ Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych", że: „powszechnie wiadomo i udowodniono naukowo, że ludzie są bytami kulturowymi i społecznymi, uwarunkowanymi przez historię i tradycję. Ich egzystencja zależy od tego, co odziedziczyli, od dobra wspólnego wypracowanego przez przodków."[10] Takie twierdzenie wydaje się oczywiste i bezdyskusyjne jeśli idzie o język i wiedzę „aktualnego" pokolenia, potencjał cywilizacyjny odziedziczony po poprzednich pokoleniach, ale musimy sobie uświadomić ,że z perspektywy myśli W. Brezinki, funkcją tych samych procesów jest też obecny ład społeczny oraz osobista orientacja w świecie jednostek.

Drugim istotnym pojęciem w wychowaniu staje się zagadnienie tradycji. Oczywiste wydaje się twierdzenia, że wychowawcy powinni pomagać dzieciom w zrozumieniu tradycji oraz samodzielnej akceptacji tejże. Celem jednak, co też wydaje się oczywiste nie jest kurczowe trzymanie się tego, co tradycyjne, lecz raczej sensowne i dostosowane do epoki rozwijanie tego co odziedziczyliśmy, ulepszanie i rezygnowanie z elementów nieaktualnych. A więc otwiera nam się swoisty dyskurs wyznaczony pojęciami dziedzictwa i tradycji.
Dziedzictwo kulturowe, generalnie rzecz ujmując, to dobra kulturowe, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Ponieważ w przekazie kulturowym najgłębszym poziomem są tzw. wartości docelowe kultury, to w efekcie stają się nimi prawie wszystkie wartości, które dostajemy w spadku od poprzednich generacjach. Są tu między innymi te najbardziej pożądane i cenione, jak i te, które chcielibyśmy odrzucić. „Dziedzictwo kulturowe jest przytaczane w kontekście rozważań nad czynnikami konstytuującymi tożsamość kulturową. W oczywisty sposób wpisane jest też w różnorako ujmowane w interesującym nas obszarze rozumienia kultury"[11]

W świetle powyższych rozważań, środowisko wielokulturowe stwarza z jednej strony bardzo bogatą ofertę potencjalnie dostępnych wartości, proponując je w układach tożsamości kulturowych, z drugiej strony jednak, w sytuacji szkoły – promowania tożsamości narodowej jako swoistej nadtożsamości- redukuje inne tożsamości niż większościowa, oraz delegitymizuje odmienne tradycje narodowe niż polska,a tym samym zubaża ofertę tożsamościową.

Dziedzictwo a tradycja

Dziedzictwo i tradycja to pojęcia, które w obecnych czasach globalizacji, na fali procesów rewitalizacji przeszłości przywoływane jest bardzo często. Zakres pojęciowy tych terminów jest różnorodny i zależy zwykle od dyscypliny naukowej, która tego pojęcia używa. W tekstach różnych dyscyplin naukowych, spotykamy się zarówno z wymiennym traktowaniem tych terminów jak i restrykcyjnym dostrzeganiem różnicy. W niniejszym artykule przyjmuję, że dziedzictwo jest treścią tradycji. Na dziedzictwo składają się

[10] Brezinka W., Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych, Kraków 2005

[11] P.P. Petrykowski, Edukacja regionalna… op. cit., s. 128

materialne oraz niematerialne artefakty kultury, kodowane w kinetyce, mimice, postawach. Z perspektywy interakcjonizmu symbolicznego dziedzictwo jest kodem tradycji. To, wydaje się z tej perspektywy S. Ossowski mówił, że: „dopiero z perspektywy dyspozycji psychicznych można odpowiedzieć na pytanie o kształt dziedzictwa kulturowego."[12] Dziedzictwo jest czymś, co podlega dziedziczeniu. Składa się ze znaków, przypisanego im znaczenia, oraz przewidzianych reguł ich użycia. Autor pisze dalej: „Dziedziczenie ma charakter jednokierunkowego przekazu – od przekaziciela do odbiorcy; w każdym przypadku kierunek dziedziczenie odpowiada chronologicznemu uporządkowaniu, czyli młodzi dziedziczą po starszych. Dziedziczenie kulturowe jest dziedziczeniem przez kontakt kulturowy i ono decyduje o osobniku dziedziczącym – dziedzictwo w tym przypadku jest bezadresowe"[13].

Tradycja natomiast to społecznie skonstruowany, a więc oparty o proces komunikowania się, system znaczeń w rozumieniu semiotyki. Znak wypełniony ideologiczną treścią. Przekaz tradycji to inaczej mówiąc oddziaływania społeczne. Oznacza wpływ poprzednich pokoleń na następne, na drodze łączności społecznej i może objawiać się różnie. W sytuacji zmiany kulturowej, społeczny przekaz kultury może ulegać „zaburzeniom" na poziomie przekazu i może prowadzić do wytwarzania się zupełnie innych wytycznych niż te, które charakteryzowały poprzednie pokolenie. Jednostki następnego pokolenia, wówczas, prezentują odmienny profil tożsamości kulturowej, także odmienne postawy wobec dziedzictwa niż poprzednie pokolenie. Małe zmiany w kulturze, oraz formalnie przekazywana tradycja sprawia, że typ tożsamości kulturowej pozostaje taki sam jak poprzedniego pokolenia. Wówczas jednak dokonuje się swoista enkapsulacja tożsamości. Tradycja może przestać „ przystawać" do rzeczywistości społecznej, a tożsamość kulturowa jednostki (na poziomie treści i symbolu) przestaje być funkcjonalna w stosunku do otoczenia społecznego i wyzwań współczesności. Powyższy opis dotyczy szeroko rozumianych procesów kulturowych i należy zauważyć, że jednostka, obracając się w systemie kultury nie jest bezwolna. Ma wybór. Jest to niewątpliwie wybór ograniczony tak dziedzictwem, jak i, czy też przede wszystkim warunkami społecznymi przekazu a więc dostępnością tradycji, jednak wciąż może budować własną indywidualną ścieżkę tożsamości kulturowej.

Międzypokoleniowy przekaz tradycji

Stosunek jednostki do własnej tradycji, który wyraża się na kilka sposobów:

- Człowiek żyje tradycją i ją pielęgnuje. Poprzez swoje działanie przekazuje tradycję do następnego pokolenia. Proces przekazu kultury posiada w tym przypadku cechy przekazu formalnego.

Treści przekazu formalnego skonstruowane są binarnie – poprzez dychotomie czyste: dobry/zły; tak/nie; słuszne/niesłuszne itp. Jakiekolwiek odmienności i warianty tych czystych kategorii nie są dopuszczane do głosu, a celem przekazu treści jest wzorzec kulturowy. Nauczający kulturę, w na tym poziomie przekazu, prezentuje wzorce, których sam nigdy nie

[12] Ossowski S., Z zagadnień psychologii społecznej. W: Dzieła, t. III, Warszawa 1967, s.163 i nast.

[13] Ibidem, s. 138

kwestionował, często też rozumie swoje zachowanie jako naturalne a nie konstruowane kulturowo. W związku z tym, sam nauczający nie jest w stanie podjąć nad nimi dyskusji. Natomiast uczący się kultury, uświadamia sobie, że jest w procesie uczenia się tylko wtedy, kiedy popełni błąd i jest za to karany. W innym przypadku rzecz wydaje się tak oczywista, że nie jest wyróżniana w jakikolwiek sposób. Po prostu „rzecz się dzieje" lub „ jest normalnie". Uczenie się kultury na tym poziomie jest oparte o pozycjonalny autorytet a kanałem komunikowania się są emocje. Na poziomie uczuć bowiem rozumiemy, że albo robimy coś źle (czyli uczymy się kultury), albo robimy coś dobrze (czyli jesteśmy kompetentni kulturowo).

- Człowiek ma stosunek bierny do tradycji, jest jej statycznym uczestnikiem. Proces przekazu w tym przypadku ma cechy nieformalnego transferu kultury.

Nieformalny poziom, używa modelu do przekazu treści kultury. Przedmiotem przekazu czyni się całość powiązanych ze sobą zachowań. Poprzez działania modelowe przekazywane są sensy kultury, ale w aktach komunikowania są niedostępne zarówno dla uczących się jak i nauczanych. Oni bowiem ucząc się kultury na tym poziomie nie zdają sobie sprawy, że poprzez modelowe zachowania przekazywane są normy i wartości kulturowe. W takim wypadku istnieje niebezpieczeństwo pozornego przekazu, co w warstwie aktów komunikowania się sprowadza się dekonstrukcji systemu (kultury) poprzez wprowadzanie przypadkowych, zmian w sferze używanych artefaktow kultury. Przykładem, na którym poddamy analizie ten proces niech będzie kulturowe zachowanie członków polskiej społeczności w obrębie kultury chrześcijańskiej. W okresie świąt Wszystkich Świętych, przewiduje się kilkudniowy rytuał: sprzątanie grobów, odwiedzanie grobów, uroczyste posiłki z bliskimi i dalszymi krewnymi, uczestnictwo w mszy świętej. Kiedy celebrujemy ów rytuał, nawet bez zaangażowania i zrozumienia to jak twierdzi Gannep, do odbiorców dociera sens i docelowe wartości, uwiązane niejako do symbolicznych zachowań. Rytuał spełnia swoje zadanie wychowawcze, tylko wtedy kiedy wykonuje się go z zaangażowaniem i wiarą, oraz dokładnie wedle „przypisanego" tradycją scenariusza w pełnej niejako scenerii. Tymczasem współcześnie często rytuały traktuje się jako puste przekazy, niepotrzebny balast. Otóż rytuały nie są irracjonalne. Analizy etnologiczne a zwłaszcza prace nestora w tej dziedzinie van Gannepa pokazują, że „ bez rytuału człowiek i jego społeczeństwo nie zdołaliby przetrwać zmian, którym podlegają"[14]. Autor pisze „ każda zmiana w życiu jednostki zawiera współoddziaływanie sfery profanum i sfery sacrum, interakcje które podlegają uporządkowaniu i kontroli by społeczność na tym nie ucierpiała. Rytuały nie są „bezduszne" i nie są „pustym formalizmem". Wynika to często z niezrozumienia istoty rytuału. Określanie rytuału przymiotnikiem – pusty - raczej informuje o naszym braku zakorzenienia i świadomości tradycji – pokazuje jak bardzo jesteśmy wyobcowani raczej niż jak rytuał nie ma znaczenia. Rytuał musi być „pusty" właśnie po to aby wykonywał swoje zadanie, aby jednostka lub grupa mogła wpisać weń i wykorzystać go jako pojazd kontrolowanej zmiany. Warunek jest jeden jeśli nie jest się prorokiem nie można zaczynać od

[14] Gannep A., Obrzędy przejścia. Tłum. B. Biały. Warsawa 2006

rytuału od jego krytyki."[15] Gdy jednak zajmujemy wobec kultury bierną postawę i tym samym przyjmujemy stanowisko formalizmu rytuału, często w imię nowoczesności i zmiany, dochodzi do innowacji rytuału. Do istniejącego już systemu kulturowych zachowań włączamy „przypadkowy" element. W tym wypadku jest to kulturowy artefakt z rytuału Halloween. Z całego systemu kultury celtyckiej, wybieramy jeden lub kilka kulturowych artefaktów, co najczęściej przybiera to formę przebierania się za straszne postaci: wiedźmy, kościotrupy itp. oraz udanie się na prywatkę czy zabawę. Inny wariant tej zmiany to zachęcanie dzieci, aby przygotowały kostiumy i chodziły od domu do domu zbierając cukierki od sąsiadów, często cytując: „ cukierek, albo psikus". I tak element tego samego święta, ale z innego obszaru kulturowego interferuje w zastany już system kultury, dekonstruując tym samym (prawdopodobnie) przekaz wartości docelowych. Odbiorca komunikatu kulturowego bowiem ma do dyspozycji dwa różne systemy znaczeń i nie jest przygotowany na ich odkodowanie.

- Dopiero rozumienie tradycji, pozwala człowiekowi na świadome konstruowanie przekazu wychowawczego, przez co rozumiem posługiwanie się tradycją w celu budowania systemu etycznego w wychowankach, jak też działania na rzecz świadomości tożsamości wychowanków. W teorii E.T. Halla ten typ przekazu nazywa się : techniczny. Świadomość znaczeń kulturowych otwiera dostęp do niejawnego porządku kultury. Treść przekazu powinna mieć jasną i zborną formę, a przekaz poprzedza analiza logiczna. Przekazywana wiedza zwykle zachowuje strukturę. Formułowana jest ustnie lub pisemnie i jest ukierunkowana na cel.

Wiemy, że kultury są to systemy ulegające zmianom. Zmiany mogą być obserwowane w różnych porządkach kultury, wiemy też, że zmiana kultury zawsze odbywa się w ramach procesów zmiany społecznej. Z perspektywy poziomów przekazu kultury jest to skomplikowany proces cyrkularny, gdzie kultura osadzając się w konkretnych warunkach społecznych jest transponowana do następnego pokolenia od tego co formalne poprzez to co nieformalne i przez techniczne, do tego co formalne ale nowe. Dwa pierwsze porządki przekazu obywają się w ramach socjalizacji pierwotnej natomiast trzeci porządek to domena socjalizacji wtórnej.

Zakończenie i uwagi metodyczne na marginesie

Tradycji i przeszłości – jako budulca naszego samookreślenia się w kategoriach kultury – uczymy się w różnych instytucjach społecznych: rodzinie, szkole, muzeum salonie muzyki sztuki, kościele czy podczas obchodów świąt ważnych z punktu widzenia określonych zbiorowości. Tego co własne i wyjątkowe dla naszych wychowanków nauczyć nie możemy, to jest ich indywidualna praca i wysiłek. My jako wychowawcy możemy im tylko pomóc w tej drodze, przede wszystkim będąc kompetentnym w rozumieniu procesów przekazu kultury; świadomym procesów historycznych i społecznych oraz otwartym na problemy z kulturowa tożsamością, nieznane w naszym pokoleniu. Niestety w ocenie autorki artykułu współczesna pedagogika, w jej wymiarze kształcenia wychowawców jak też myśli

[15] Gannep A., Obrzędy przejścia. Tłum. B. Biały. Warsawa 2006

dydaktycznej czy rozwijania metodyki) ma więcej grzechów w tym zakresie niż cnót. Obserwuje się (niestety) zgeneralizowane strategie wobec kulturowego przekazu, które nie pomagają wychowankom rozwiązywać ich „ zagadki tożsamościowej" i świadomie wejść do „gry o tożsamość" Na poziomie socjalizacji wtórnej, z więc instytucji wychowania zbiorowego i tym samym zbiorowych procesów przekazu kultury można wyróżnić strategie przekazu kultury podejmowane w ramach tych instytucji. Jedna z nich jest strategia „indolencji kulturowej". Generalnie strategia ta polega na oddaniu decyzji co do treści kultury w procesie wychowania – wychowankom. Sprowadza się to do bezkrytycznego schlebianiu gustom masowym, a efektem tego procesu jest marginalizacja przekazu wartości (pożądanych wychowawczo) na rzecz pozornego podążania za nowoczesnością. Przykładem może tutaj być bezrefleksyjne dekorowanie jajek przed świętami Wielkiej Nocy, kiedy to treść i sposób dekoracji wychowawca pozostawia w całości wychowankom, a oni najczęściej korzystają z dostępnych w sprzedaży naklejek, które nanoszą na jajka. Takie zajęcia nieraz w interpretacji wychowawców są celebrowaniem tradycji, natomiast niestety w tak zorganizowanym procesie nie zostaje przekazana żadna treść kulturowa. Inna strategia to: „ pomijanie zasobów własnej tradycji" W procesie wychowania odwołujemy się do przekazów tradycji obcych, bardziej rozpropagowanych w przestrzeni komunikacyjnej, niż własnych. Np. na otwarciu Centrum Nauki „Kopernik" propagowano kosmologie różnych kręgów kulturowych, nawet tak egzotycznych jak dalekowschodnie. Brakowało jedynie kosmologii słowiańskiej. Z wielkim entuzjazmem szkoła jako instytucja włącza się co roku w instruowanie obchodzenia Walentynek czy dekoruje się sale lekcyjne w okresie Haloween. Takie zabiegi, czynione nieraz z intencją przekazu wartości wychowawczych: poszerzania wiedzy niestandardowej, celebrowania miłości i życzliwości, afirmacji życia, z perspektywy procesów tożsamościowych powodują zagubienie się jednostek w tej różnorodności i co bardziej niebezpieczne - deprecjację dziedzictwa własnego kręgu kultury. Trzecim grzechem współczesnej pedagogiki w zakresie kształcenia kulturowego jest „pasywność odbioru kultury" Ta strategia sprowadza się do zachęcania do pasywnego uczestnictwa w kulturze poprzez oglądanie przekazów medialnych, gdzie komentarz z ekranu interpretuje znaczenia i sensy przekazu. W te sposób pożądany wychowawczo standard estetyczny jest poza doświadczeniami jednostek, jest martwym przekazem, a gust i smak naszych wychowanków budowany jest przez masowe imprezy.

JĘZYK POLSKI

Antoni Słonimski, *Elegia miasteczek żydowskich* (1947)

Nie masz już, nie masz w Polsce żydowskich miasteczek,
W Hrubieszowie, Karczewie, Brodach, Falenicy
Próżno byś szukał w oknach zapalonych świeczek,
I śpiewu nasłuchiwał z drewnianej bóżnicy.

Znikły resztki ostatnie, żydowskie łachmany,
Krew piaskiem przysypano, ślady uprzątnięto
I wapnem sinym czysto wybielono ściany
Jak po zarazie jakiejś lub na wielkie święto.

Błyszczy tu księżyc jeden, chłodny, blady, obcy,
Już za miastem na szosie, gdy noc się rozpala,
Krewni moi żydowscy, poetyczni chłopcy,
Nie odnajdą dwu złotych księżyców Chagala.

Te księżyce nad inną już chodzą planetą,
Odfrunęły spłoszone milczeniem ponurym.
Już nie ma tych miasteczek, gdzie szewc był poetą,
Zegarmistrz filozofem, fryzjer trubadurem.

Nie ma już tych miasteczek, gdzie biblijne pieśni
Wiatr łączył z polską piosnką i słowiańskim żalem,
Gdzie starzy Żydzi w sadach pod cieniem czereśni
Opłakiwali święte mury Jeruzalem.

Nie ma już tych miasteczek, przeminęły cieniem,
I cień ten kłaść się będzie między nasze słowa,
Nim się zbliżą bratersko i złączą od nowa
Dwa narody karmione stuleci cierpieniem.

Temat: **Ślady kultury Żydów polskich – świat sprzed zagłady.**

Cel ogólny: **poznanie kultury żydowskiej.**

Cele szczegółowe:

- uczeń zna kulturę, tradycje, obyczaje żydowskie,
- uczeń umie wskazać materialne ślady kultury żydowskiej w swoim mieście i regionie,
- uczeń umie wykazać wpływ kultury Żydów na kulturę polską – w sferze języka, zwyczajów, sztuki, innych obszarów życia (np. kuchni, stroju itp.),
- uczeń rozumie zjawisko dziedzictwa kulturowego,
- uczeń rozumie i wyjaśnia zjawisko wielokulturowości, dialogu międzykulturowego,
- uczeń ma postawę szacunku, otwartości wobec innych niż własna kultur.

Metody dydaktyczne: **praca w grupach lub metoda projektu.**

Środki dydaktyczne: płyta z nagraniem wiersza A. Słonimskiego *Elegia miasteczek żydowskich, Słownik Języka Polskiego, Słownik Kultury, Encyklopedia Powszechna, wyszukiwarka internetowa.*

Tok lekcji:

1. Wysłuchanie recytacji lub wykonania muzycznego wiersza Antoniego Słonimskiego *Elegia miasteczek żydowskich.*

- O czym to wiersz?

- o dawnym świecie, który już nie istnieje; o świecie po holocauście;
- o innej Polsce, w której istniała także kultura żydowska;
- o polskich Żydach, ich dawnych miasteczkach w Polsce, tętniących życiem, pełnych interesujących postaci;
- o nostalgii i tęsknocie za bogatym, barwnym światem, który bezpowrotnie zniknął;
- o zniknięciu kultury żydowskiej z polskiej rzeczywistości;
- o braku, o poczuciu straty, o pustce, o zubożeniu świata;
- o tym, jak łatwo zacierają się ślady kultury, jeśli nie ma jej reprezentantów; jak łatwo można zatracić o niej pamięć;

2. Praca metodą projektu (lub w grupach na lekcji). Temat projektu:
,,Już nie ma tych miasteczek, gdzie szewc był poetą,
Zegarmistrz filozofem, fryzjer trubadurem'' – ślady kultury Żydów polskich.

I grupa
Przygotujcie wirtualną wycieczkę śladami materialnej kultury żydowskiej w Białymstoku i okolicach.

II grupa
Przygotujcie prezentację multimedialną na temat wierzeń, obyczajów, tradycji Żydów z przedwojennego Białegostoku.

III grupa
Przygotujcie album dotyczący znanych Żydów białostockich.

IV grupa
Przeprowadź wirtualny wywiad z Żydem – przedwojennym mieszkańcem Białegostoku.

V grupa
Przygotuj prezentację dotyczącą wpływu języka Żydów na język polski.

VI grupa
Przygotuj występ artystyczny z wykorzystaniem żydowskiej muzyki, piosenek, wierszy, skeczy itp.

VII grupa
Opracuj książkę kucharską *Kuchnia żydowska.*

3. Prezentacja efektów pracy w grupie lub opracowanego projektu.

Zagadnienia i pytania - wielokulturowość:

1. Co to jest wielokulturowość? Jak rozumieć pojęcie ,,wielokulturowość''? Jaką definicję przyjąć?
2. Czy Białystok i Podlasie – to tereny wielokulturowe? Czy jest to jedynie region zróżnicowany kulturowo?
3. Wielokulturowość regionu dawniej i dzisiaj (w tym dzieje wielokulturowości Białegostoku).
4. Jakie wyzwania, problemy, zagrożenia niesie ze sobą wielokulturowość? Czy wielokulturowość jest bogactwem, szansą, wartością?
5. Jak przygotować młodzież do rozumienia, funkcjonowaniu w społeczeństwie wielokulturowym, do obcowania z innymi kulturami?
6. Jak przekazywać solidną wiedzę na temat danej kultury? I jaką edukację projektujemy – wielokulturową czy międzykulturową?
7. Jak włączyć treści wielokulturowe w proces dydaktyczno – wychowawczy?
8. Jak kształtować, oprócz tolerancji, postawy otwartości, zrozumienia i szacunku wobec tradycji, obyczajów, kultury innych? Jak budzić autentyczne zaciekawienie?
9. Czy umiemy czerpać z różnorodności kultury Podlasia (tej dawnej i tej dzisiejszej), uczyć się od siebie wzajemnie?

Słowniczek pojęć:

wielokulturowość –
tożsamość kulturowa –
dialog międzykulturowy –
transkulturowość –
transgeniczność –
integracja -
asymilacja –
akulturacja –
izolacja –
segregacja –
dyskryminacja –
nietolerancja –
ksenofobia –
rasizm –

Zagadnienia i pytania – wielokulturowość

1. Co to jest wielokulturowość? Jak rozumieć termin wielokulturowość? Jaką definicję przyjąć?
2. Czy Białystok i Podlasie – to teren wielokulturowy? Czy Białystok i Podlasie – to jedynie teren zróżnicowany kulturowo?
3. Wielokulturowości regionu dawniej i dzisiaj (w tym dzieje wielokulturowości Białegostoku).
4. Jakie wyzwania, problemy, zagrożenia niesie ze sobą wielokulturowość? Czy jest bogactwem, szansą, wartością?
5. Jak przygotować młodzież do rozumienia, funkcjonowania w społeczeństwie wielokulturowym, obcowania z innymi kulturami?
6. Jak przekazywać solidną wiedzę na temat danej kultury? I jaką edukację projektujemy - wielokulturową czy międzykulturową?
7. Jak włączyć treści wielokulturowe w proces dydaktyczno – wychowawczy?
8. Jak kształtować, oprócz tolerancji, postawy otwartości, zrozumienia i szacunku, wobec tradycji, obyczajów, kultury innych? Jak budzić autentyczne zaciekawienie?
9. Czy umiemy czerpać z różnorodności kultury Podlasia (tej dawnej i tej obecnej), uczyć się od siebie i o sobie nawzajem?

Pojęcia i terminy - wielokulturowość

W trakcie zajęć warsztatowych nauczyciele rozszerzyli listę pytań i zagadnień oraz uzupełnili wykaz pojęć i terminów kojarzących się z wielokulturowością. Zapis wyniku pracy – pod każdym scenariuszem lekcji.

Opracowanie:
Katarzyna Fliszkiewicz
doradca metodyczny MODM w Białymstoku

SCENARIUSZ LEKCJI

Opracowanie:
Maryla Boćkowska III LO w Białymstoku, Anna Piotrowska ZSH-E w Białymstoku, Beata Żamojda X LO w Białymstoku

TEMAT: „Trzeba przecie z kimś żyć''- rola kwestii żydowskiej w *Lalce* B. Prusa.
(2 godziny, szkoła ponadgimnazjalna)

Cel ogólny:
- poznanie stosunków polsko – żydowskich panujących w drugiej połowie XIX wieku na podstawie *Lalki* B. Prusa.

Cele szczegółowe:
- uczeń zna artykuły programowe polskich publicystów dotyczące tak zwanej kwestii żydowskiej,
- uczeń zna i rozumie pojęcia: asymilacja, tolerancja, stereotyp,
- uczeń zna bohaterów powieści należących do mieszczaństwa żydowskiego,
- uczeń potrafi określić stosunek grup społecznych (np. arystokracji, mieszczaństwa polskiego) do Żydów,
- uczeń potrafi zinterpretować wybrane sceny rodzajowe związane z kulturą żydowską w *Lalce*,
- uczeń ma postawę szacunku wobec odmienności kultury żydowskiej,
- uczeń opanował pisownię wielką i małą literą wyrazu „Żyd''.

Metody dydaktyczne:
- pogadanka,
- praca z tekstem,
- elementy projektu,
- metaplan.

Formy pracy:
- praca zbiorowa, praca grupowa, praca indywidualna.

Środki dydaktyczne:
- tekst *Lalki* B. Prusa,
- teksty publicystyczne,
- *Słownik języka polskiego*,
- wyszukiwarka internetowa.

Tok lekcji:
1. Wstęp (10 minut).
   - lista skojarzeń z wyrazem „Żydzi'':

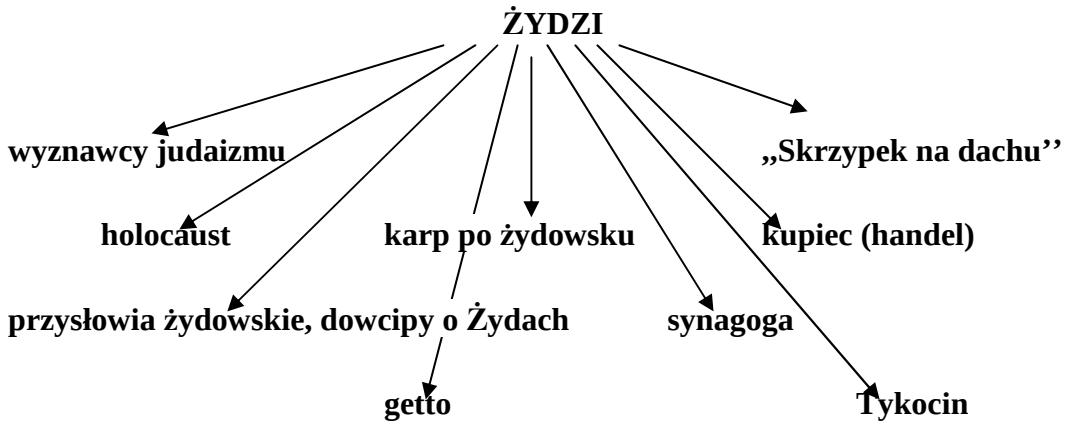

- E. Orzeszkowa *O kwestii żydowskiej* (10 minut) – analiza zagadnienia na podstawie artykułu (uczniowie dzielą się swoimi spostrzeżeniami na wskazany temat: prezentują pracę domową, np.: - potrzeba tolerancji wobec Żydów,
- rola asymilacji Żydów w pozytywizmie,
- rola Żydów w rozwoju ekonomicznym Polski.

2. Część główna lekcji – ćwiczenia interpretacyjne w oparci o tekst *Lalki* B. Prusa (po 10 minut).

I grupa – poglądy Lisieckiego i stosunek do Henryka Szlangbauma

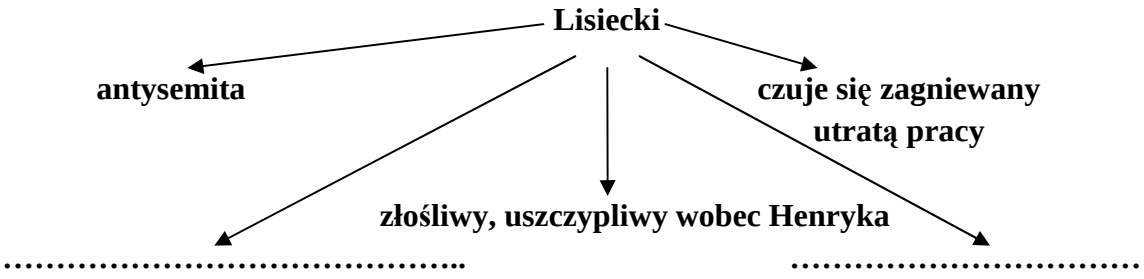

II grupa – poglądy Wokulskiego i jego stosunek do Żydów

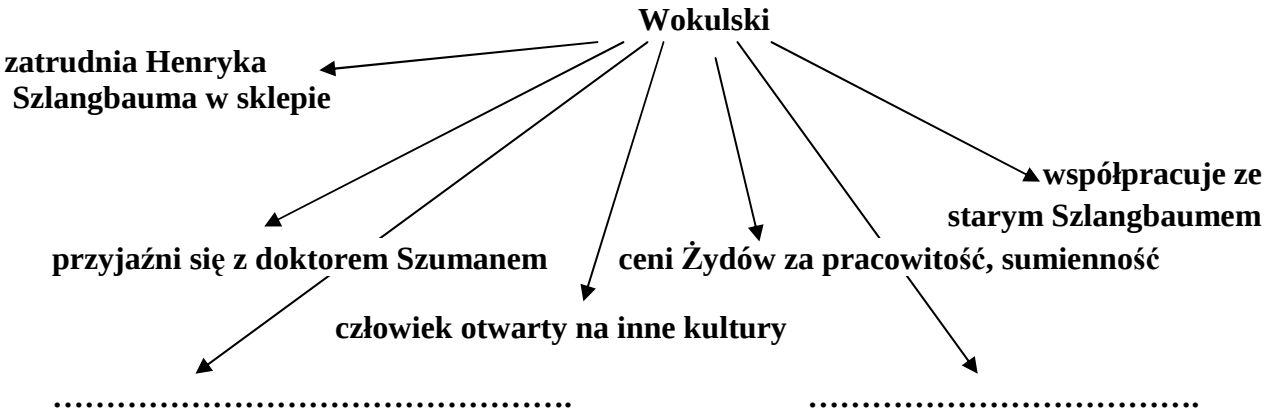

III grupa – poglądy bywalców winiarni

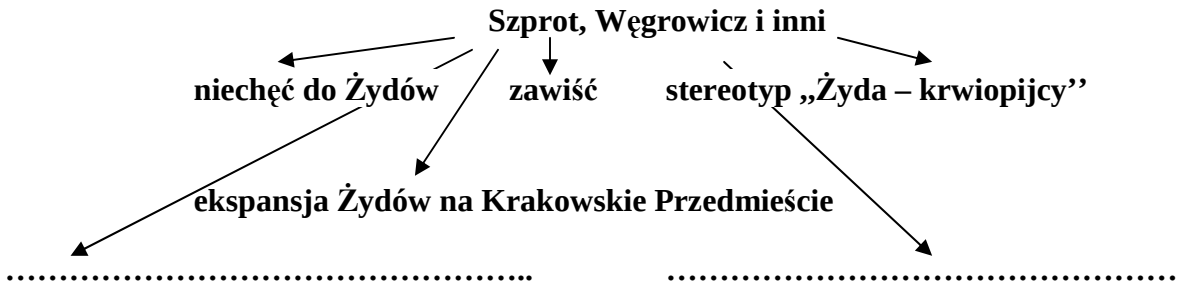

IV grupa – głos B. Prusa – komentarz odautorski

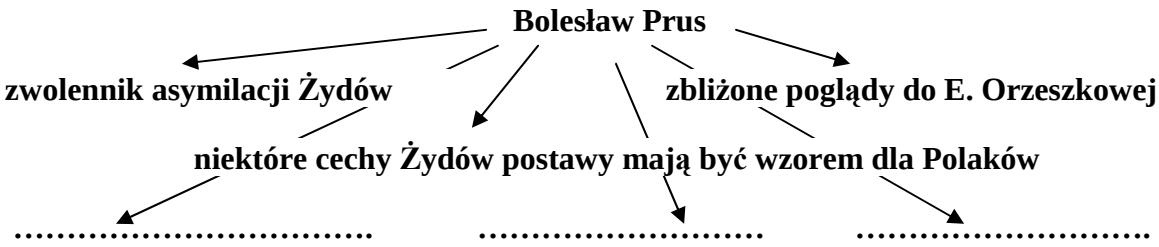

2. Podsumowanie (3 – 5 minut).
   Prezentacja wniosków:
   - w zbiorowej świadomości stosunki polsko – żydowskie obciążone są stereotypami,
   - istnieje potrzeba zmiany w ramach asymilacji Żydów i pracy organicznej w celu rozwoju społeczeństwa polskiego,
   - należy dostrzegać związek między warunkami politycznymi, ekonomicznymi a kwestią żydowską.

Pytania i zagadnienia – wielokulturowość

1. Jakie znasz kultury narodowe funkcjonujące na Podlasiu?
2. Scharakteryzuj znaną Ci najlepiej kulturę mniejszości narodowej lub etnicznej żyjącej na Podlasiu.
3. Jakie znasz stereotypy związane z wybraną kulturą mniejszości narodowej lub etnicznej i jej przedstawicielami?
4. Jakie znasz typowe zwroty, wyrażenia charakterystyczne dla języka mieszkańców Podlasia?

Pojęcia , terminy:

tolerancja
antysemityzm
stereotyp
dziedzictwo kulturowe
zwyczaje, rytuał, tradycja
gwara (jidysz)
fanatyzm

PROJEKT

Temat: <u>Coolturalnie o kulturze – przenikanie się kultur w Polsce na przestrzeni wieków. (projekt dla szkół ponadgimnazjalnych)</u>

Opracowanie:
Elżbieta Babicz SP Nr 15 w Białymstoku, Katarzyna Barszcz SP Nr 11 w Białymstoku, Edyta Gawryło studentka UwB, Joanna Szczygieł VIII LO w Białymstoku

Cel ogólny:

- uświadomienie uczniom, że kultura ciągle się kształtuje pod wpływem kontaktów z innymi narodami:
  * kultura jako żywy, nieprzewidywalny proces,
- pokazanie bogactwa poszczególnych kultur, skłonienie uczniów do refleksji nad własną tożsamością kulturową.

Cele szczegółowe:

- uczeń pracuje w zespole nad poszczególnymi zagadnieniami,
- uczeń dzieli historię Polski na 12 wieków (X – XXIw.),
- uczeń wskazuje najważniejsze wydarzenia historyczne, które miały wpływ na kulturę polską,
- uczeń potrafi szukać informacje w wielu źródłach i redaguje je, selekcjonuje, przygotowuje prezentacje (np. multimedialną), porządkuje zebrane materiały według dziedzin życia (język, moda, kuchnia, sztuka, obyczajowość), potrafi atrakcyjnie zaprezentować efekty swojej pracy.

Metody dydaktyczne:
- metoda projektu,
- praca z materiałem źródłowym,
- pogadanka.

Formy pracy:
- praca w grupach.

Środki dydaktyczne:
- wyszukiwarka internetowa,
- encyklopedie, albumy, czasopisma,
- nagrania muzyczne i filmowe.

Tok lekcji:

1. Zapoznanie z zagadnieniem wielokulturowości i przenikania się kultur na przestrzeni wieków.
2. Zapoznanie z metodą projektu – wspólne zaplanowanie pracy na czas całego roku szkolnego; podział na grupy i przydzielenie zadań.

3. Monitorowanie przebiegu pracy w czasie godzin wychowawczych (doradzanie, wskazywanie źródeł itp.).
4. Przygotowanie prezentacji końcowej (miejsce, czas, uczestnicy, zaproszeni goście, wystawa, prezentacja multimedialna).
5. Zaprezentowanie wyników projektu -> rozłożenie na dwa dni.

Ad 1.

- ukazać obecną kulturę polską na przykładzie kuchni
- ukazać wpływy innych narodów na współczesne polskie menu
- -sprowokować do dyskusji na temat innych dziedzin życia (np. sztuka, moda, język, obyczajowość)
- zastanowić się, czy w tych dziedzinach również widać ślady różnych kultur
- zachęcić do głębszego zapoznania się z zagadnieniem wpływu różnych kultur od początku istnienia Polski aż do dzisiaj

Ad 2.
I grupa – X wiek
II grupa – XI wiek
III grupa – XII wiek
IV grupa – XIII wiek
V grupa – XV wiek
itd.
- wspólne wskazanie najważniejszych wydarzeń historycznych, które miały znaczenie dla kultury polskiej (wpływy pozostawiały ślad w języku, modzie itp.)

Pytania i zagadnienia – wielokulturowość:

1. Jakie osoby pochodzenia żydowskiego wniosły trwały wkład w rozwój kultury, nauki itp. Polskiej?
2. Z jakimi kulturami obecnie przenika się kultura polska na terenie naszego województwa?

Pojęcia, terminy:

człowiek kulturalny
człowiek kompetentny kulturowo
obyczaj
tradycja
rytuał
mniejszość narodowa
pojęcia z kultury żydowskiej: jesziwa, bar micwa, cheder, synagoga, chasydyzm, syjonizm

SCENARIUSZ LEKCJI

TEMAT: Tradycje Świąt Bożego Narodzenia w naszym regionie – prezentacja projektu.
(język polski, klasa VI)

Opracowanie:
Małgorzata Chorąży SP Nr 51 w Białymstoku, Małgorzata Karpacz SP Nr 34 w Białymstoku, Dorota Seluk SP Nr 29 w Białymstoku, Julita Anna Wasilewska SP Nr 16 w Białymstoku

Cel ogólny:

- poznanie tradycji świątecznych katolicyzmu i prawosławia.

Cele szczegółowe:

- uczeń zna tradycyjne potrawy, kolędy, symbole, zwyczaje, pojęcia związane ze Świętami Bożego Narodzenia,
- uczeń dostrzega podobieństwa i różnice obu wyznań,
- uczeń rozumie zjawisko wielokulturowości,
- uczeń kształtuje postawę szacunku wobec innych kultur, religii,
- uczeń kształtuje umiejętność redagowania przepisu, instrukcji, słowniczka alfabetycznego.

Metody dydaktyczne:
- metoda projektu,
- pogadanka.

Tok lekcji:

I. Wprowadzenie.

1. Pogadanka nauczyciela dotycząca wykonywanego projektu i zachęcenie do prezentacji efektów pracy grupy.

II. Właściwy tok lekcji.

1. Prezentacja efektów pracy poszczególnych zespołów.
   Polecenia dla grup do opracowania metodą projektu
   I grupa: Przygotujcie książkę kucharską z tradycyjnymi potrawami wigilijnymi i świątecznymi, pojawiającymi się na stołach wyznawców prawosławia i katolicyzmu. Powinno znaleźć się w niej 12 różnych przepisów. Wzbogaćcie książkę fotografiami. Możecie też przygotować degustację potraw.
   II grupa: Przygotujcie śpiewnik kolęd katolickich i prawosławnych. Zaprezentujcie po jednej pieśni (wykonanie własne lub nagranie).
   III grupa: Wymieńcie znane zwyczaje związane ze Świętami Bożego Narodzenia. Przygotujcie krótką scenkę prezentującą jeden z nich.
   IV grupa: Zaprezentujcie ozdoby bożonarodzeniowe. Przygotujcie instrukcję wykonania jednej z nich. Możecie przygotować pokaz.

V grupa: Przygotujcie słowniczek pojęć związanych z Bożym Narodzeniem. Powinny znaleźć się w nim definicje związane z obrzędami wyznawców katolicyzmu i prawosławia.

Na prezentację pracy swoich grup macie 5 – 7 minut.

2. Ocena prezentacji uczniowskich.
3. Wskazanie i zapisanie podobieństw i różnic występujących w tradycjach świątecznych obu wyznań.
4. Praca domowa – krzyżówka.

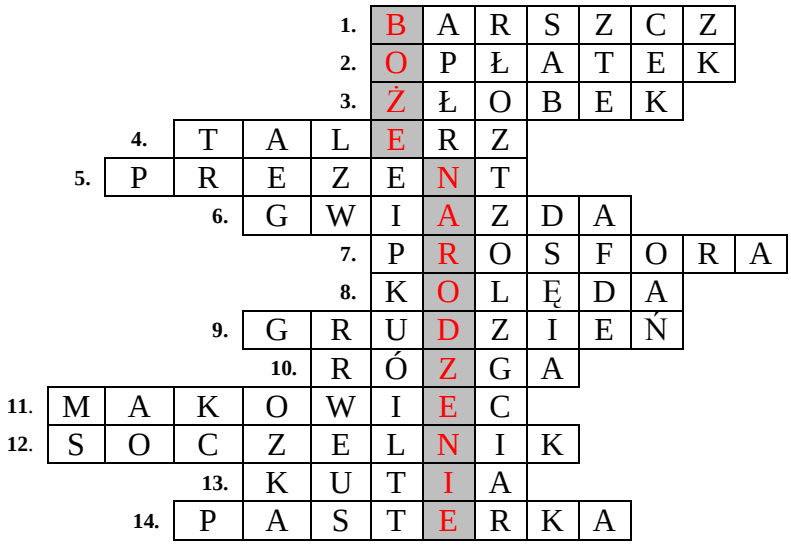

1. Wigilijna zupa.
2. Dzielisz się nim na Wigilii.
3. Leżał w nim Jezus.
4. Pusty ……. dla wędrowcy.
5. Leży pod choinką.
6. Betlejemska.
7. Prawosławny ,,opłatek’’.
8. Śpiewasz w okresie Świąt Bożego Narodzenia.
9. Miesiąc ze Świętami Bożego Narodzenia.
10. Jeśli byłeś niegrzeczny, Mikołaj da Ci ją zamiast prezentu.
11. Tradycyjne ciasto z makiem.
12. Inna nazwa Wigilii w prawosławiu.
13. Potrawa z makiem, pszenicą, miodem i bakaliami.
14. Nocna msza.

Pojęcia, terminy - wielokulturowość:

pogranicze

SCENARIUSZ LEKCJI

Temat: Ślady kultury żydowskiej w Białymstoku.

Opracowanie:
Piotr Borucki I LO im. A. Mickiewicz w Białymstoku, Iwona Czarnecka – Szubzda ZS Nr 17 w Białymstoku, Renata Dworakowska ZSZ Nr 4 w Białymstoku Elżbieta Sawicka ZSZ Nr 4 w Białymstoku

Cel ogólny:
- poznanie śladów kultury, tradycji żydowskiej na terenie miasta Białegostoku.

Cele szczegółowe:
- wskazanie materialnych śladów kultury żydowskiej,
- kształtowanie postawy otwartości wielokulturowej,
- poznanie historii własnego miasta.

Metody dydaktyczne:
- wykład,
- praca w grupach,
- wycieczka i wykład.

Środki dydaktyczne:
- albumy, informatory, monografie historyczne miasta,
- wyszukiwarka internetowa.

Tok lekcji:

1. Lekcja została poprzedzona wcześniejszym wykładem na temat kultury żydowskiej.
2. Uczniowie mieli przydzielone zadnia:
   a) Obiekty Białegostoku – Muzeum Historyczne.
   b) Fabryka Tytoniu Fajwela Janowskiego,
   c) Synagoga Beit Szmuel 1902r.,
   d) Kamienica Ludwika Zamenhofa,
   e) Galeria Ślendzińskich – była synagoga żydowska,
   f) Brama getta w Białymstoku - w okolicach ulic Lipowej i Malmeda,
   g) Cmentarz żydowski w Białymstoku przy ulicy Wschodniej,

Inne propozycje uczniowie mogą zgłosić sami. Mają możliwość wyboru własnych miejsc, które znajdą się w projekcie – wycieczce.

3. Jednodniowa wycieczka.
4. Prezentacja wybranych miejsc z komentarzem uczniowskim i przewodnika.
5. Dokumentowanie wycieczki – stworzenie prezentacji multimedialnej na temat kultury żydowskiej w Białymstoku.

Pytania, zagadnienia – wielokulturowość:

1. Polak wobec innych kultur w Polsce i za granicą.
2. Co oznacza otwarcie na wielokulturowość?
3. W jaki sposób zachować swoją kulturę i jak ją pokazać na zewnątrz?
4. Która kultura jest Ci najbliższa i dlaczego?
5. Kiedy i gdzie można doświadczyć wielokulturowości?
6. W jaki sposób podtrzymywać swoją kulturę?
7. Jakie niewłaściwe postawy zauważasz w świecie wielokulturowości?
8. Prawda a stereotypy – wielokulturowość.

Pojęcia, terminy:

obrzęd, rytuał, tradycja
pogranicze
stereotyp
uprzedzenie
sacrum, profanum
kultura
artefakty
dziedzictwo kulturowe
społeczeństwo wielokulturowe
tolerancja
„supermarket kultury''

HISTORIA

I WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Elementy metody projektu w realizacji problematyki wielokulturowości na lekcjach historii i wiedzy o społeczeństwie.

Jan Dworakowski doradca metodyczny historii i wiedzy o społeczeństwie - MODM Białystok

Teoria metody projektu została wypracowana na gruncie koncepcji wychowawczych określanych mianem naturalizmu pedagogicznego, czy nowego wychowania /progresywizmu pedagogicznego/ zapoczątkowanych na przełomie XIX / XX wieku przez J. Deweya, a następnie rozwiniętych przez pedagogów tej epoki. Twórcy tych kierunków krytykowali uczenie się na pamięć, a nie drogą rozumowania. Metoda ta była traktowana jako odmiana szkoły pracy – learning by doing, zakładano inną relację między nauczycielem a uczniem rozwiązującym problemy. Główną postacią był uczeń z jego potrzebami i zainteresowaniami, jemu podporządkowywano treści i metody kształcenia. Na określenie jej używano niekiedy nazwy: metoda zamierzeń.

W Polsce, w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, w 1931 roku wybitny pedagog – Kazimierz Sośnicki, określił ją jako metodę nauczania „znoszącą odrębności przedmiotów szkolnych, opierającą się na samodzielnej pracy ucznia, który twórczo rozwiązuje zagadnienia ściśle związane z życiem".

Ponowne zainteresowanie metodą projektu nastąpiło w latach dziewięćdziesiątych XX wieku w związku z podjętą reformą systemu edukacji. Uczniowi wyznaczono główną rolę w procesie nauczania – uczenia się. Nauczyciel stał się organizatorem nauczania w takim zakresie, aby uczeń zdobywał wiedzę i umiejętności przydatne w praktyce szkolnej i poza nią.

W realizacji zadań współczesnej szkoły, jak kształcenie kompetencji kluczowych, nauczanie blokowe, nauczanie zintegrowane – potrzebne jest systematyczne łączenie wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin. Występujące w tym zakresie modele integracji, jedno-, wielo- i międzyprzedmiotowe, wykorzystują odpowiednie metody, a wśród nich metodę projektu, czy też projekt edukacyjny.

Na podstawie Rozporządzenia MENiS z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, załącznik nr 4 /DzU z 15 stycznia 2009 r.,nr 4, poz.17 / , w realizacji treści merytorycznych wskazano metodę projektu edukacyjnego.

Zapisano tam następujące stwierdzenie:

..." Ze względu na cele przedmiotu wiedza i społeczeństwo, na III etapie edukacyjnym około 20 % treści nauczania określonych w podstawie programowej tego przedmiotu powinno być realizowanych w formie uczniowskiego projektu edukacyjnego, a na IV etapie edukacyjnym – nie mniej niż 10 %. Uczniowski projekt edukacyjny powinien mieć charakter zespołowy; poszczególne zadania mogą być wykonywane indywidualnie. Wskazane jest, by każdy uczeń uczestniczył w co najmniej jednym projekcie w każdym roku nauczania przedmiotu. Realizując projekt, uczeń:

1) *zdobywa wiedzę i umiejętności związane z przedmiotem projektu,*
2) *wybiera zagadnienie, problem lub działanie zgodnie ze swoimi zainteresowaniami i założonymi celami projektu,*
3) *poszukuje sposobów zbadania i rozwiązania problemu oraz skutecznego przeprowadzenia założonego w projekcie działania,*
4) *organizuje własną pracę i współpracuje z innymi realizatorami projektu,*
5) *wytrwale i w przemyślany sposób dąży do realizacji zamierzonego celu,*
6) *przygotowuje i przeprowadza publiczną prezentację efektów projektu (np. na forum klasy, szkoły, gminy).*

Co jest istotą metody projektu? Jako definicję możemy przyjąć zapis występujący w dydaktyce:

„ Projekt jest odbywającym się w oznaczonym terminie zadaniem, wymagającym podejmowania różnorodnych działań, realizowanym przez uczniów samodzielnie, jednak pod kierunkiem nauczyciela, oraz według przygotowanego wcześniej planu."
Nowe miejsce projektu w pracy nauczycielskiej ustaliło „Rozporządzenie MEN

z dnia 20 sierpnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych".

W § 21a. zapisano udział uczniów gimnazjum w realizacji projektu edukacyjnego. Nawiązano do wyżej przedstawionych informacji i stwierdzono:

*..."4. Projekt edukacyjny jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nau*czyciela i obejmuje następujące działania:

1) *wybranie tematu projektu edukacyjnego;*
2) *określenie celów projektu edukacyjnego i zaplanowanie etapów jego realizacji;*
3) *wykonanie zaplanowanych działań;*
4) *publiczne przedstawienie rezultatów projektu edukacyjnego.*

5. Szczegółowe warunki realizacji projektu edukacyjnego określa dyrektor gimnazjum w porozumieniu z radą pedagogiczną.

6. Kryteria oceniania zachowania ucznia gimnazjum zawarte w ocenianiu wewnątrzszkolnym uwzględniają udział ucznia w realizacji projektu edukacyjnego. ...

8. Informacje o udziale ucznia w realizacji projektu edukacyjnego oraz temat projektu wpisuje się na świadectwie ukończenia gimnazjum. ..."

W praktyce szkolnej projekt ma charakter interdyscyplinarny, wykorzystuje wiedzę i łączy umiejętności z wielu dziedzin, wymaga znajomości nowych metod oraz technik uczenia się i nauczania.

Na początek doświadczeń zawodowych należy dobrze zaplanować niewielki projekt obejmujący jeden przedmiot. Pozwoli to nabrać wprawy, rozpoznać możliwości szkoły i uczniów. Dopiero później można realizować projekty obszerniejsze, współpracować z innymi nauczycielami. Dobrze jest pamiętać o kilku zasadach. W dydaktyce określa się to zwrotem „ krok po kroku", spotykamy koncepcje 10 kroków, 8 kroków. W tej pierwszej – 10 kroków występują zasady:

I krok – określenie tematu zgodnego z wymaganiami w podstawie programowej, wymaganiami egzaminacyjnymi,
II krok - wyznaczenie celów: specyficznych, mierzalnych, ambitnych, realistycznych, terminowych, S.M.A.R.T.
III krok – znalezienie sojuszników i oszacowanie zasobów,
IV krok – ustalenie sposobów prezentacji efektów pracy,
V krok - zaprezentowanie wstępnego harmonogramu realizacji zadań,
VI krok – rozpoczęcie i nadzorowanie działań według harmonogramu,
VII krok – opracowanie narzędzi do oceny projektu,
VIII krok – promocja projektu w najbliższym środowisku,
IX krok - prezentacja projektu, przedstawienie rezultatów, ocena,
X krok – upowszechnienie działań, uczniowie zdobywają wiedzę i umiejętności kształtują postawy i nawiązują rozmaite kontakty.

Wykorzystując metodę projektu należy pamiętać, że rozwija ona u uczniów aktywność, samodzielność, kreatywność, przedsiębiorczość. Uczniowie w pewnym momencie czują się jak badacze i odkrywcy, odnajdują radość ze zdobywania wiedzy i umiejętności. W dydaktyce podkreśla się, że jest ona efektywnym sposobem pokonywania trudności, rozwiązywania problemów w społeczności uczniowskiej.

Ważnym zadaniem , realizując krok IV, jest przygotowanie odpowiednich narzędzi służących do oceny pracy uczniów. Na wstępie należy przygotować:

„Uproszczony schemat instrukcji wykonywania projektu" zawierający:

a) temat projektu
b) czas realizacji
c) cele
d) rezultaty
e) zadania
f) osoby i zespoły odpowiedzialne za realizację poszczególnych zadań
g) osoby i instytucje, które mogą pomóc w przygotowaniu projektu
h) sposób prezentacji.

Wśród narzędzi należy zaplanować kryteria np.:

a) oceny wywiadu
b) oceny prezentacji ustnej
c) oceny plakatu
d) oceny prezentowania scenek
e) oceny współpracy w zespole.

Jaki wybrać temat?

Bardzo pomocna w tym będzie sama podstawa programowa, która w wymaganiach szczegółowych sugeruje /podpowiada wprost/ tematykę i sposoby pracy z uczniami. Na III i IV etapie edukacyjnym z historii i wiedzy o społeczeństwie możemy spotkać taką tematykę. W nowej podstawie programowej na wszystkich etapach edukacji precyzyjnie zostały rozpisane wymagania szczegółowe i one są dla nauczycieli cenną wskazówką, co i w jaki sposób realizować na lekcjach. Przykładowo, na lekcjach wiedzy o społeczeństwie tematem może być: Udział obywateli w życiu publicznym, Moje gospodarstwo domowe, Młody obywatel w urzędzie.

Z historii proponowałbym, np. wykonanie zadania: Mapa narodowości Drugiej Rzeczypospolitej. Na podstawie dostępnych źródeł / atlasy, roczniki statystyczne, opracowania historyczne, regionalia / uczniowie przedstawiliby wszystkie województwa – 16, narodowości: Polacy, Białorusini, Litwini, Żydzi, Ukraińcy, Niemcy i inni. Tak przygotowana mapa umożliwiłaby uczniom odpowiedź na pytania, np.: Jak był zróżnicowany skład etniczny województw na zachodzie Polski? Jaka ludność dominowała w poszczególnych województwach? Jaka sytuacja narodowościowa była w naszym regionie ?

Są to przykłady, propozycje tematów – sądzę, że może być ich wiele.

Już w 2004 r. we „Współczesnej dydaktyce historii" oceniając metodę napisano: „ Zalety, takie jak związek nauczania z życiem, aktywizacja i uspołecznienie uczniów, są bezsporne. Atrakcyjna dla uczniów jest swoboda, jaka mogą się wykazać, poszukując rozwiązania problemu, oraz rozmaitość form i sposobów pracy. Zalety ujawniają się w pełni, jeśli stosujący ją ustrzegą się sztuczności w formułowaniu projektów, przemyślą stopień korelacji treści różnych przedmiotów, dostosują projekt do możliwości uczniów."

SCENARIUSZ ZAJĘĆ

Opracowanie:
Joanna Seredyńska, Barbara Kuczyńska, Joanna Bezzubik

Scenariusz zajęć może być wykorzystany na zajęciach z wiedzy o społeczeństwie, historii, godzinie do dyspozycji wychowawcy oraz wychowaniu do życia w rodzinie. Temat został sformułowany ogólnie, by mógł być wykorzystany w różnych typach zajęć. Przewidziany jest na dwie godziny lekcyjne. Po modyfikacji można zrealizować go na jednej jednostce.

Temat: <u>Podlasie i jego wielokulturowość.</u>

Cele ogólne:

- zdefiniowanie pojęcia wielokulturowości
- prezentacja różnorodności problemu
- wskazanie historycznych korzeni zagadnienia w Polsce i na Podlasiu

Cele szczegółowe:

- kształtowanie postaw: tolerancji, akceptacji, zrozumienia odmienności
- zapoznanie z cechami charakteryzującymi mniejszości narodowe i etniczne
- prezentacja różnych aspektów wielokulturowości (religia, kulinaria, społeczność, obyczaje, strój)
- mobilizowanie uczniów do pracy własnej

Metody dydaktyczne: drama sterowana, elementy wykładu, burza mózgów, pogadanka
Środki dydaktyczne:

- atrybuty związane z mniejszościami narodowymi np. menora, jarmułka, Koran, prosfora lub inne charakterystyczne dla danej grupy
- prezentacje uczniowskie (multimedialne lub inne)

Etapy lekcji:

- Omówienie historii regionu przez nauczyciela
- Rys współczesnej struktury społecznej na Podlasiu – prezentacja uczniowska
- Przygotowanie uczniów do pracy metodą dramy sterowanej:
  * uczniowie siedzą w kręgu
  * nauczyciel pokazuje uczniom torbę mówiąc, że została znaleziona
  * uczniowie decydują, żeby przejrzeć zawartość torby i na jej podstawie zidentyfikować właściciela
  * uczniowie po kolei wyciągają przedmioty, mówiąc z czym im się one kojarzą,
  *nauczyciel umiejętnie naprowadza na tematykę mniejszości narodowych, których dany rekwizyt dotyczy
  *po zakończeniu prezentacji klasa zostaje podzielona na kilka grup, w zależności od potrzeb, które muszą napisać krótką charakterystykę właściciela torby
  * prezentacja charakterystyk przez poszczególne grupy (przykładowe w załączeniu do scenariusza)
- podsumowanie pracy przez nauczyciela w formie pogadanki (poniżej przykładowe pytania):

*większość atrybutów była związana z religią, jaką rolę odgrywa religia w tożsamości kulturowej danej społeczności?
*czy preferowane przez daną grupę postawy są zgodne z ogólnie przyjętymi normami obyczajowymi i prawnymi (przykład Romów i ich podejścia do małżeństwa i oświaty)?
*czy możliwe jest równoległe i bezkonfliktowe funkcjonowanie mniejszości?
* czy różnorodność kulturowa rodzi konflikty?
* czy możliwe jest pozytywne przenikanie wpływów ?

- prezentacja uczniowska o wpływach „obcych” w kulturze polskiej, np. na przykładzie kuchni
- ocena pracy uczniów.

DRAMA

Mam tego dosyć! Jak długo żyję i chodzę do szkoły, referat to był referat. Dostawało się temat, guglowało, drukowało, no i ewentualnie się czytało, omijając jakieś trudne słowa. Teraz to się nazywa projekt i Bóg wie czego się od nas oczekuje. Szczęście jak się trafi na belfra, który wprawdzie się czepia, każe konsultować, umieszczać jakieś obrazki i zdawać to w postaci pracy pisemnej. Przeżyję, w końcu od czego jest „kopiuj i wklej”?! Czasami wprawdzie zdarzają się dwie takie same prace, ale można zmienić czcionkę, dać inne zdjęcia i jakoś tam przejdzie. Jak ktoś jest głupkiem i nie pofatyguje się by zobaczyć czy autor cytowanej pracy nie posługuje się magicznymi literami dr, to jego sprawa i uczciwie należy się mu pała.

No ale historyczka padła na łeb. Nie dość, że na temat wielokulturowości internet aż się trzęsie, pliki bydlacze, napisane tak, ze nic nie rozumiem. To ona kazała nam wypowiedź wzbogacić rekwizytami. To jest historia czy teatr?! No i powiedziała, ze prezentacja ma być ustna i nie może przekraczać 15 minut.

Najpierw trzeba było te wiele kultur wypisać. Kocham naszą babeczkę z biblioteki. Nie dość, że dała mi książkę, zaznaczyła fragmenty to wypisała te mniejszości, na które należy zwrócić uwagę:

1) Żydzi
2) Białorusini
3) Ukraińcy (ale skąd się oni wzięli na Białostocczyźnie?)
4) Tatarzy
5) Niemcy

Idę do historyczki, pytam czy wystarczy a ona jeszcze kazała dopisać Litwinów. Opisać ich to ja jeszcze mogę, ale skąd wziąć fanty? Czy symbole religijne to też taki znak rozpoznawczy? Kurczę chyba nie zawsze. Białorusini i Ukraińcy to prawosławni. Niech to licho. Najłatwiej było je zdobyć. Pojechałem do babci i dostałem świeczki cerkiewne, jako że mieszka pod Hajnówką to uznałem, że mogą uchodzić za Białoruskie. Ale jak zilustrować Ukraińców? Okazało się, że w tamtym roku ciotka była na Krymie i przywiozła prosforę i też... świeczki cerkiewne, ale trochę inne, krótsze. Obym przy prezentacji się nie pomylił. Musieli mieć takie same wyznanie, chyba jestem zwolennikiem kościoła narodowego. Marta przyniosła mi czapkę Tatarów (w książce do historii nosili na głowie zupełnie inne rzeczy no ale to jej wujek jest Tatarem). Powiedziała, że jedna to cepelia dla turystów, ale drugą ciotka wykonała osobiście. O dziwo w domu na półce znalazłem Koran. Z Żydami też jakoś poszło, ostatnio są modni i pani z gimnazjum pożyczyła mi menorę i jarmułkę. Miałem problem z Niemcami. Kaśka powiedziała, żebym wziął Biblię, bo to protestanci (papież też?!). Marcin rzucił, żebym skombinował znaczek od mercedesa to wszyscy zgadną. Ja chyba postawię na granat. Skojarzą z II wojną światową i połączą z Niemcami. Zostali tylko Litwini. Mama powiedziała, żebym wziął buraki, bo to ich potrawa narodowa. Nieśmiało zapytałem czy skoro mam postawić na skojarzenia kuchenne to, czy nie zrobiłaby cepelinów, ale jej spojrzenie było zanadto wymowne. Burakiem wszystko wysmaruję. Wszedłem w google i znalazłem zamek w Trokach, myślę, ze te głąby z mojej klasy nie pomylą go z Malborkiem. A tu pech, tusz mi się w drukarce skończył. Dzwonię do kupla, żeby wszedł w grafikę i wydrukował jakieś zdjęcie z Trok. Owszem wydrukował baran jeden, tylko nie zamek a jakąś chałupę. No cóż może to jakieś typowe budownictwo wiejskie na Litwie?

Prezentacja poszła nawet nieźle. Sam się zdziwiłem, że jakoś dużo na ten temat wiem. Zgrzyt wywołał granat, bo to stereotyp i w ogóle. Podobno Niemcy dla Białegostoku tyle zrobili, szkoły i ochronki zakładali, a to jak powszechnie wiadomo działalność pokojowa a nie wojenna. Granat też był naciągany i baba to jednak zauważyła i powiedziała, ze to jakiś pojemnik i wcale nie jest pewna czy ma cokolwiek wspólnego z bronią. Okazało się też, że ta chałupa to nie litewska tylko Karaimów.

Całe szczęście, że mam to za sobą Niby zwykły referat, a tyle się namęczyłem. Oświadczam, że baba z histry jest nienormalna.

WYCHOWAWCY, PEDAGODZY, KATECHECI

MOZAIKA KULTUROWA
I RELIGIJNA WOJEWÓDZTWA
PODLASKIEGO

Opracowały:
Mirosława Pietkiewicz,
Urszula Zagan.

Wodziłki – wspólnota staroobrzędowców

- Odłączyli się w 1652 r. od Kościoła prawosławnego w Rosji w związku z wprowadzeniem reform przez patriarchę Nikona,
- Osiedlili się w Polsce w XVIII w.

Staroobrzędowcy:

- Ich świątynie nazywamy *molennami*, nabożeństwa prowadzi *nastawnik*,
- Korzystają tylko z Biblii Ostrogskiego,
- Znak krzyża czynią dwoma palcami,
- Chrzest udzielany jest tylko przez zanurzenie,
- Ascetyczny tryb życia.

Sejny – **Biała synagoga**

Obecnie mieści się tutaj Ośrodek kultury "Pogranicze – sztuk, kultur, narodów„. Wystawiane są tu spektakle, organizowane wystawy i koncerty.

Puńsk – mniejszość litewska

- Kościół Wniebowzięcia NMP w Puńsku

Msze odbywają się w języku polskim i litewskim

Puńsk – Dom Kultury Litewskiej i skansen

- Głównym zadaniem Litewskiego Centrum Kultury jest troska o kulturę etniczną i ludową tego regionu. Są zbierane i przechowywane eksponaty związane z kulturą materialną, pielęgnowane tradycje i obrzędy litewskie mieszkańców tego zakątka Polski. Dlatego w Centrum swoje miejsce znalazły także aktywnie działające zespoły etnograficzne: „Gimtine", „Alna", „Šalcinukas", zawiązała się nowa grupa folkowa "Aitvarai".

Suwałki

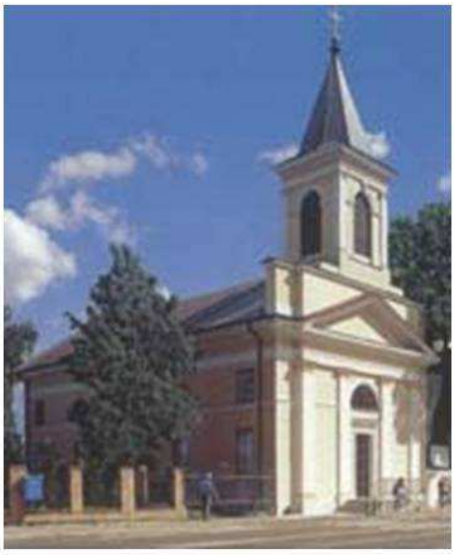

- Kościół Ewangelicko - Augsburski

Suchowola – Kościół św. ap. Piotra i Pawła

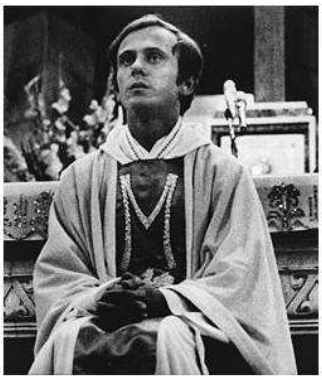

Obecnie Kościół kojarzy się z postacią bł. Jerzego Popiełuszki wyniesionego na ołtarze 6 czerwca tego roku. Od 1986 r. istnieje przy parafii izba pamięci ks. Jerzego Popiełuszki, pochodzącego ze wsi Okopy w tej parafii, a zamordowanego przez funkcjonariuszy UB w 1984 r. W pobliżu kościoła w 1993 r. ustawiono „łuk papieski", który był częścią konstrukcji białostockiego ołtarza, przy którym papież Jan Paweł II odprawiał Mszę św. w 1991 r. na lotnisku w Krywlanach.

Gabowe Grądy – wspólnota staroobrzędowców

- Pomnik poświęcony staroobrzędowcom, ofiarom faszyzmu

- Molenna w Gabowych Grądach

Krynki – Kościół św. Anny

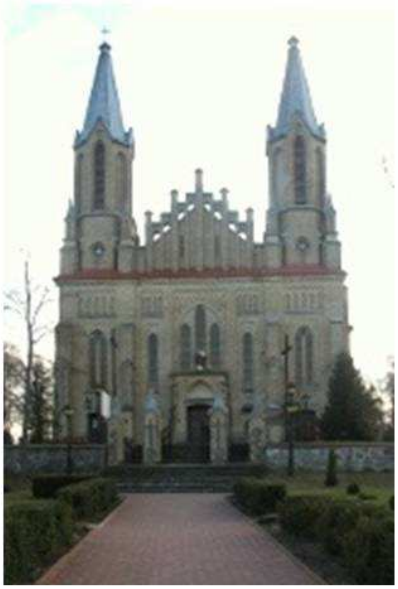

- W dniu 30 XI 1912 r. poświęcenia kościoła dokonał administrator diecezji wileńskiej ks. Kazimierz Michalkiewicz. Wyposażanie trwało do 1928 r. 15 maja tego roku abp Romuald Jałbrzykowski konsekrował świątynię. Kolejni proboszczowie konserwowali i upiększali świątynię.

Bohoniki – mniejszość tatarska

- Meczet
- Mizar – cmentarz muzułmański

Islam

- Źródłem wiary jest Koran, księga zawierająca najważniejsze zasady doktrynalne i sunna (tradycja),
- Uznają proroków biblijnych, w tym Jezusa, ostatnim prorokiem był Mahomet,
- Podstawowe obowiązki: wyznanie wiary, modlitwa, jałmużna, post, pielgrzymka do Mekki,
- Zakaz picia alkoholu, spożywania wieprzowiny, uprawiania gier hazardowych.

Kruszyniany – mniejszość tatarska

- Meczet

- Cmentarz tatarski

Tykocin – synagoga żydowska

W Tykocinie Żydów już nie ma - w sierpniu 1941 r. **Niemcy** wywołali ich na rynek, zapędzili do pobliskiego lasu, gdzie czekały wykopane na nich doły. Rozstrzelali wszystkich. Operacja trwała dwa dni.
Jednak od kilkunastu lat Tykocin trzy razy w roku wspomina przeszłość, przyjeżdżają tu rabini i odprawiają modlitwy. Na jesieni obchodzi się **Sukot** - pamiątkę wyprowadzenia ludu z niewoli egipskiej. Na placu przed synagogą powstaje wtedy szałas, a po modlitwie wszyscy dzielą się chałką, miodem, rodzynkami. W grudniu przypada **Chanuka**, święto świec, a w styczniu **Purim**, przypominający o ocaleniu narodu z rąk okrutnego Hamana (namiestnik perski, chciał zgładzić wszystkich Żydów). Gdy w czasie nabożeństwa wymawia się jego imię, wszyscy tupią, klaskają i potrząsają grzechotkami, aby je zagłuszyć. To żydowski **karnawał** - po ulicach chodzą przebierańcy, w domach słychać śpiewy i tańce.

Tykocin - muzeum

- Muzeum mieści się w pięknych zabytkowych wnętrzach Wielkiej Synagogi z 1642 r. i Domu Talmudycznego czyli Bejt Midraszu z końca XVIII w. Gromadzi i przechowuje pamiątki bogatej historii Tykocina, w tym szczególnie zabytki kultury żydowskiej, która rozwijała się tutaj przez ponad czterysta lat.

Supraśl – Monaster Zwiastowania NMP

- Ufundowany na początku XVI wieku przez marszałka Wielkiego Księstwa Litewskiego Aleksandra Chodkiewicza i prawosławnego biskupa Józefa Sołtana. Specjalny tomos sankcjonujący jego budowę wydał patriarcha Konstantynopola *Joachim I*. Akt erekcyjny został potwierdzony również przez króla Polski Aleksandra Jagiellończyka.

Supraśl – Muzeum Ikon

- **Muzeum Ikon w Supraślu** - oddział *Muzeum Podlaskiego*, utworzony na terenie prawosławnego monasteru w Supraślu, który ma ponad pięćsetletnią tradycję. W zbiorach Muzeum Podlaskiego jest ok. 1,2 tys. ikon. Duża część tego zbioru to ikony zatrzymane przez celników w czasie prób przemytu ich do Polski zza wschodniej granicy, które po zakończeniu postępowań sądowych zostały przekazane do muzeum.

Święta Woda – Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej

- Święta Woda jest ośrodkiem kultu Matki Bożej. W 1996 r. Świętą Wodę nawiedziła figura Matki Bożej Fatimskiej. Po tym wydarzeniu nastąpił dynamiczny rozkwit tego miejsca. Przy sanktuarium powstała w 1997 roku Góra Krzyży, która stała się celem pielgrzymek wielu pątników, pozostawiających tutaj swoje krzyże wotywne. Pielgrzymi modlą się następnie w świątyni przed cudownym obrazem, przedstawiającym Matkę Bolesną, trzymającą w dłoni koronę cierniową swojego Syna. W święto Matki Bożej Bolesnej, 15 września 2006 r. nastąpiła intronizacja obrazu Maryi jako Królowej Podlasia.

Cerkiew Hagia Sophia w Białymstoku

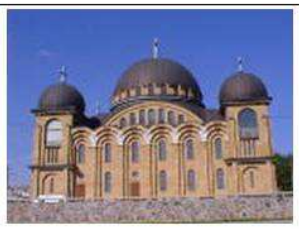

- Jest ona miniaturą świątyni Mądrości Bożej w skali 1:3, znajdującej się w Konstantynopolu (Stambule).

Sobór św. Mikołaja w Białymstoku

- Białostocką cerkiew św. Mikołaja konsekrowano w 1846 roku,
- Jest ona katedrą prawosławnego ordynariusza Diecezji Białostocko – Gdańskiej,
- Od 1992 r. znajdują się tu relikwie św. męcz. Gabriela (XVII w.) oraz kopia cudownej ikony Białostockiej Matki Bożej.

Cerkiew św. Ducha w Białymstoku

- Budowa świątyni została rozpoczęta w latach 80-tych XX w.,
- Cerkiew ta jest najwyższą świątynią prawosławną w Polsce.

Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białymstoku - Fara

- Budowę ukończono w 1905 r. i w tym samym roku budowlę poświęcono. Prace wykończeniowe wraz z wyposażaniem wnętrza trwały zasadniczo do I wojny światowej. Kościół uroczyście konsekrowano dopiero w 1931 r.

Kościół św. Wojciecha w Białymstoku

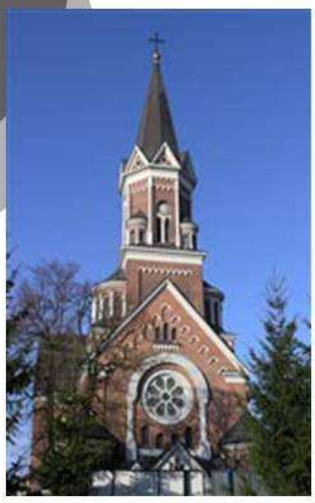

Pierwsze nabożeństwo katolickie zostało odprawione 31 października 1944 r. W latach 1961-1979 był kościołem seminaryjnym. Pracę duszpasterską sprawowali Księża Profesorowie. Każdorazowy Rektor Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego był rektorem kościoła. W 1961 r. rekolekcje dla inteligencji prowadził tu ks. Karol Wojtyła z Krakowa - papież Jan Paweł II. Dnia 26 sierpnia 1979 r. dekretem Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku została erygowana parafia pod wezwaniem św. Wojciecha Biskupa i Męczennika. Począwszy od 25 stycznia 1997 r. w kościele przechowywane są Relikwie św. Wojciecha przekazane przez Prymasa Polski, Kardynała Józefa Glempa. Z racji na ten fakt, kościół podniesiony został do rangi diecezjalnego Sanktuarium Św. Wojciecha.

Kościół św. Rocha w Białymstoku

- Świątynię konsekrował abp Romuald Jałbrzykowski 18 VIII 1946 r. Kościół św. Rocha jest jednym z najciekawszych polskich kościołów XX wieku, a znawcy coraz częściej zwracają uwagę, iż pod względem architektury jest jedną z bardziej oryginalnych budowli pierwszej połowy XX stulecia na świecie.

Kościół Wszystkich Świętych w Białymstoku

- Kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych wybudowany w latach 1999-2009 według projektu Michała Bałasza.

Mniejszość białoruska

- Białoruskie Towarzystwo Społeczno – Kulturalne,
- BAS – białoruska organizacja studentów,
- ABBA – stowarzyszenie rodzin,
- Szkoły: licea w Bielsku Podlaskim i Hajnówce; przedszkole w Białymstoku,
- Festiwale, uroczystości: *Bardauskaja wosień, Basowiszcza, Biełaruskaja pieśnia.*
- Prasa: *Czasopis, Niwa*

Mniejszość białoruska

- Muzeum *Małej Ojczyzny* w Studziwodach.

- Muzeum Kultury Białoruskiej w Hajnówce.

Mniejszość ukraińska

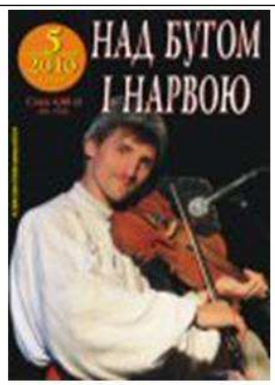

- Związek Ukraińców na Podlasiu,
- Przedszkole z ukraińskim językiem nauczania w Bielsku Podlaskim,
- Czasopismo *Nad Buhom i Narwoju*,
- Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu *Pidlaskaja osiń.*

Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku

- W ciągu 60 lat istnienia, seminarium w Białymstoku wykształciło ponad pół tysiąca duchownych. W zasadzie uczelnia ta kształci alumnów pochodzących z terenu archidiecezji białostockiej, chociaż nie brak w jego murach kandydatów do kapłaństwa z innych diecezji.

Bielsk Podlaski – Studium Ikonograficzne

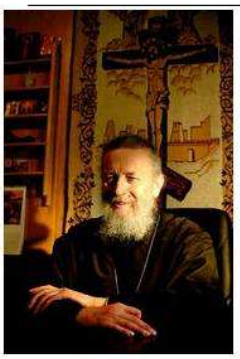

- Niepubliczna policealna szkoła artystyczna, znajdująca się w Bielsku Podlaskim, jedyna szkoła tego typu w Polsce. Istnieje od 1997 roku i kształci w zawodzie technika plastyka ikonografa. Jej absolwenci zajmują się pisaniem ikon.

Orla – synagoga żydowska

Synagoga została zbudowana w około 1754 roku. W czasach okupacji niemieckiej były tu stajnie, później - skład słomy i owczarnia. W latach 80-tych próbowano przekształcić ją w centrum kultury. W listopadzie tego roku została przekazana Żydowskiemu Związkowi Gmin Wyznaniowych.

Hajnówka – Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej

- Pierwszy festiwal odbył się w 1982 r.,
- W przesłuchaniach biorą udział chóry amatorskie, zawodowe, świeckie, parafialne bez względu na wiarę i narodowość. Międzynarodowy Festiwal to także koncerty towarzyszące organizowane w dużych miastach Polski min. w Warszawie, Płocku, Lublinie, Krakowie i Białymstoku.

Święta Góra Grabarka – miejsce krzyży

Z XIII w. pochodzą pierwsze wzmianki o nadbużańskiej ikonie Spasa Zbawiciela. W tym też wieku ikona zostaje wywieziona z Mielnika w obawie przed najazdem Tatarów i ukryta w świętym miejscu w Puszczy Mielnickiej.

W 1710 r. ocaleni od zarazy cholery ludzie wznieśli na Świętej Górze drewnianą kaplicę.

Wielokulturowy szlak podlaskich nekropolii

- Wybrane nekropolie reprezentują sześć różnych wyznań i kultur: prawosławną, katolicką, tatarską, żydowską, ewangelicką i pogańską.

Dziękujemy za uwagę.

Baza informacji internetowej
Wielokulturowość:

Opracowanie:
Mirosława Pietkiewicz i Urszula Zagan
- doradcy metodyczni MODM w Białymstoku

Prawosławie:

- ✓ http://www.cerkiew.pl/
- ✓ http://www.orthodox.pl/
- ✓ http://www.orthodox.bialystok.pl/
- ✓ http://www.monaster-suprasl.pl/
- ✓ http://www.saki.pl/
- ✓ http://www.grabarka.pl/
- ✓ http://prawoslawie.uwb.edu.pl/
- ✓ http://www.akademia.supraska.pl/
- ✓ http://www.soborbialystok.pl/
- ✓ http://www.bmp.cerkiew.pl/
- ✓ http://www.oikonomos.pl/
- ✓ http://zobaczpodlaskie.pl/grabarka
- ✓ http://www.ordynariat.com/
- ✓ http://www.ostrogski.pl/
- ✓ http://www.ikonografia.pl/
- ✓ http://www.orthphoto.net/
- ✓ http://www.festiwal.cerkiew.pl/
- ✓ http://www.szkolacim.pl/
- ✓ http://www.chram.com.pl/
- ✓ http://www.zobacz.cerkiew.pl/
- ✓ http://www.eleos.pl/

Tatarzy :

- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Tatarzy_w_Polsce
- ✓ http://www.tatarzy.pl/
- ✓ http://www.etnologia.pl/polska/teksty/mniejszosci-etniczne-w-polsce-tatarzy.php
- ✓ http://www.kruszyniany.pl/
- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Kruszyniany
- ✓ http://www.kruszyniany.com.pl/
- ✓ http://www.bohoniki.org.pl/
- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Bohoniki
- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Islam

Staroobrzędowcy:

- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Staroobrz%C4%99dowcy
- ✓ http://www.pk.org.pl/artykul.php?id=269
- ✓ http://kronikisejnenskie.wordpress.com/rosjanie-staroobrzedowcy/
- ✓ http://dziedzictwo.ekai.pl/text.show?id=204
- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wodzi%C5%82ki
- ✓ http://www.przewodnik.e-mazury.com.pl/wodzilki/
- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Gabowe_Gr%C4%85dy
- ✓ http://dziedzictwo.ekai.pl/text.show?id=3285

Białorusini:

- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Bia%C5%82orusini_w_Polsce
- ✓ http://slonko.com.pl/historia_21.php
- ✓ http://www.bialorus.pl/
- ✓ http://polska.ru/pl/
- ✓ http://www.museo.pl/content/view/560/391/
- ✓ http://www.lo2hajn.atmax.pl/phist.html
- ✓ http://www.lozbjn.edu.pl/

Mniejszość ukraińska:

- ✓ http://www.zup.org.pl/
- ✓ http://pl.wikipedia.org/wiki/Zwi%C4%85zek_Ukrai%C5%84c%C3%B3w_Podlasia
- ✓ http://nadbuhom.free.ngo.pl/art_1101.html
- ✓ http://www.tvp.pl/bialystok/mniejszosci/przeglad-ukrainski/wideo/xix-festiwal-kultury-ukrainskiej-na-podlasiu-podlaska-jesien-2010/3506802

Inne:

- ✓ http://www.diapozytyw.pl/pl/site/slady_i_judaica/sejny
- ✓ http://punskas.lkn.w.interia.pl/pl/index.html
- ✓ http://edytakaz.zabytkisakralne.pl/Krynki/Kosciol/Anna.aspx
- ✓ http://edytakaz.zabytkisakralne.pl/Powiat/Powiat.aspx
- ✓ http://www.archibial.pl/parafie.php
- ✓ http://www.jewish.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=3420%3Asynagoga-w-orli&catid=26%3Anewsy&Itemid=86&lang=pl
- ✓ http://www.sanktuaria.bialystok.opoka.org.pl/
- ✓ http://www.archibial.pl/instytucje.php?st=8
- ✓ http://dziedzictwo.ekai.pl/@@suwalki_kosciol_ewangelicki
- ✓ http://www.mmbialystok.pl/artykul/wielokulturowy-szlak-podlaskich-nekropolii-231325.html

SCENARIUSZ ZAJĘĆ (wycieczka)

Opracowanie:
Joanna Augustyńczuk SP Nr 11 w Białymstoku, Teresa Charko SP Nr 11 w Białymstoku, Joanna Dawidziuk SP Nr 11 w Białymstoku, Joanna Zarzecka SP Nr 11 w Białymstoku, Zofia Alicja Łoś ZS Nr 17 w Białymstoku.

Przedmiot: Godzina wychowawcza.

Temat: **Zwiedzanie obiektów sakralnych okolic Białegostoku – szlakiem świątyń.**

Cel ogólny: zapoznanie uczniów z wielokulturowością wyznań na Podlasiu.

Cele szczegółowe:

- zapoznanie z architekturą poszczególnych świątyń,
- kształtowanie postaw ekumenicznych u wychowanków,
- nauka okazywania szacunku wobec różnych wyznań i kultur,
- kształtowanie postaw właściwego zachowania się w świątyni i miejscach kultu.

Metody dydaktyczne: wycieczka autokarowa.

Środki dydaktyczne: naturalne obiekty sakralne, przekaz żywego słowa (przewodnik), prospekty, zdjęcia, obrazy, ikony.

PRZEBIEG WYCIECZKI:

I. Spotkanie z przewodnikiem wycieczki.
II. Zwiedzanie sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Świętej Wodzie:
    1. Kościół (cudowny obraz Matki Bożej Bolesnej).
    2. Cudowne źródełko i grota.
    3. Góra Krzyży.
    4. Kapliczki – Siedem Boleści Matki Bożej.
III. Przejazd do Bohonik:
    1. Zwiedzanie drewnianego meczetu tatarskiego i wysłuchanie opowiadania przewodnika.
    2. Przejście na Mizar (cmentarz tatarski).
    3. Posiłek regionalny.
IV. Przejazd do Supraśla:
    1. Zwiedzanie Prawosławnego Monasteru Męskiego Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Supraślu.
    2. Zejście do krypty – miejsca pochówku Arcybiskupa Mirona (ofiary katastrofy pod Smoleńskiem).
    3. Zwiedzanie cerkwi św. Jana Teologa (cudowna ikona Matki Bożej Supraskiej).
    4. Zwiedzanie Muzeum Ikon.
V. Ognisko. Dzielenie się wrażeniami i podsumowanie wycieczki.
VI. Powrót do Białegostoku.

SPIS TREŚCI

WSTĘP …….. **3**

PROGRAM DEBATY ……..... **5**

WYKŁAD ……. **6**

MATERIAŁY I SCENARIUSZE ZAJĘĆ

Język polski ……. **16**

Historia, wiedza o społeczeństwie ……..…… **30**

Wychowawcy klas, pedagodzy, katecheci ……. **37**